నానార్థ గాంభీర్య చమత్కారిక

శ్రీ సీతారామం.

నానార్థగాంభీర్యచమత్కారిక

——‡)(౦ ౨ ౦)(‡——

అనునీగ్రంథము

తెనుగుపద్యములు, సంస్కృతశ్లోకములు, హిందుస్థాని - తెనుగు - సంస్కృతము కలి
సియున్న చమత్కారపద్యములు, చదరంగపుయెత్తులు,

మొదలగునవి జేర్చి

కుచ్చర్లపాటి సూర్యనారాయణరాజుగారిచే

గోదావరిజిల్లా యిలాకా తుని పట్టణంబున

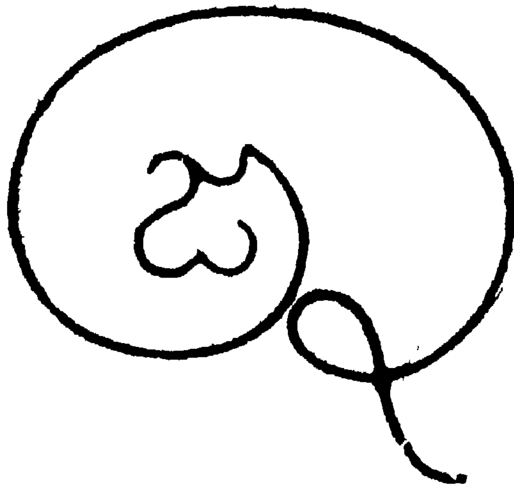
వెలసియున్న

శ్రీ రాజా వత్సవాయ వెంకటసింహాద్రిజగపతిరాజు బహదరుగారి

స్వకీయ

శ్రీసీతారామనిలయముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపించి ప్రకటింపఁబడెను.

డి ౨౦ అగస్టు ౧౮౯౨ సం॥రపు

శ్రీ రా ము లు.

———+§§+———

శ్రీ సీతారామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్న

ఆంజనేయసమేత శ్రీసీతారామాయ నమః

శ్రీ విఘ్నేశ్వరాయ నమః॥

శ్రీ పార్వతీశ్వరాయ నమః॥

శ్రీ సరస్వతీ బ్రహ్మణే నమః॥

——§§+§§——

నానార్థగాంభీర్యపదము తా రికి.

———

క॥ ఏమిననతా చేలన । నాముంగిటి కేలరాదు నరహరిపిన్నా । రాము లముప్పారింపిన । ప్రేమతమరిబుద్ధిచెప్పి పిలువవె కలికీ॥

మత్స్యం - కూర్మం - వరాహం - నారసింహం - వామనం - పరశురాము - శ్రీరాము - బలరాము [illegible]ద్ధం - కలికి॥

ఏమి మీనము - తానుచేలవాడు - నాముంగిటికేల రాదు - నరహరి - పిన్నవాడు - యుగ్ర రాముఁడు వలెఁబొంచినా - ప్రేమతో - మరిబుద్ధిజెప్పి - పిలువవె - కలికీ॥

గీ॥ సామువెన్నెలగు త్రిపురసజ్జదాల్ప్ప । వేల్పుటోల్లాలు పైదొడవిడిదిగన్న । మిన్నపావడగలకన్నె మిన్నగన్న । కన్నెదొరసామి సిరిమిమ్ము గాచుగాక॥

శంకరమూర్తి - పార్వతీదేవి - హైమాకు[illegible]రుద్రుఁడు - భూదేవి - సీతాదేవి - రఘురాముఁడు

ఉ॥ గోపబృహద్వయాంహితుసకుస సఖుఁడైనవిశంగిలాంబుజా । శ్రీప తినంతరంగమున జెల్వుగ గన్న నచ్చిప్పి । చాపలలోచ నేను నిశంబు

ఖగంబుగఁ జేయుదేవరఁ । బ్రాపుగ బెండ్లియాడుసతి పట్టినిగట్టిగసంస్మరిం చెదన్॥

గా॥ వృషభగు - బృహద్వయ, వాహనయుగల - వృషతురంగుడగు శివుసకు దోహదైన వు స్వసనః మిత్రుడగు

పిశంగిలాంబుజాక్షిపతి.

పిశంగిలాః రాత్రియనెడు - అంబుజాక్షి - స్త్రీకి - పతినిమిత - నిశాపతిని మనంబునగన్ను

లనసిప్పిలా చాపలలోచనేను

వసల్, ప్రకాశించుచున్న - పిలిప్పిలా, లక్ష్మియనెడు - చాపలలోచనా, చాంచల్యముతోడి గన్నులుగలస్త్రీకి - ఇనుస్, పతియైయగువిష్ణువను - ఖగంబు, వాహనముగా జేయునట్టి యీశ్వ రునిపెండ్లియాడిన పార్వతికి సహోదరుడగు విఘ్నేశ్వరుని వృథముగ నెల్లప్పుడు దలంచెదను. బృ హద్వయు - పిశంగిలా - పిలిప్పిలా పదములకు తాత్పర్యము యందు - అశోకమైబృహద్వయః రాత్రియై పిశంగిలా, శ్రీరెవ్వపిలిప్పిలా, అను వైదికకోశములు ప్రమాణములు. ఓష్ఠపు మనంబువలన చం ద్రుడు పుట్టినసన్నద్ధగున.

చంద్రమామనసోజాతః - అనుపురుషసూక్తవాక్యము ప్రమాణము

క॥ భక్తుగాపేరిటిపక్షికి । భక్తుగాయగునట్టివాని భక్తుగాసఖునిన్ । భ క్షించునతనితనయుని । నీక్షించినవానినుతుని వేడ్కభజింతున్॥

చ॥ వనచరుతండ్రిత మ్మునికివైరులువైరిదిననాజవైరియా । ఘ[illegible]నకుమా మవైరిసుతుగాచిన యాంతని పిన్నతండ్రియా । యనఘుని యన్నయన్న[illegible] ను నాయువడంచినవానితమ్మునిన్ । నెనరుగగన్నవానినుతునేలినవానికినే ను మొక్కెదన్॥

గీ॥ తండ్రికొడుకులొక్కతరుణినిరమియింపపుత్రులిద్దరొందిపోరుగలుగ । నొకనిజంపిరాజ్యమొకనికిచ్చినప్రభు । వాతడిచ్చుమాకుసఖిలశిరుల॥

సూర్యుడు - సోముడు - కుంతీదేవి - కర్ణు[illegible]ధర్మరాజు - భూమి - కృష్ణమూర్తి.

గీ॥ అభినోల్లకయున్నవానస్త్సుమగని । అంచములోడాగియున్నవానక్కముగ నిఁ నభినామనిజెరుమద్దానస్తునవతి । సమలుదయచేసినిమ్ముర్షించుగాత॥

శిష్యులవారు - ౧౯౪ - సముద్రము - బ్రహ్మాండము - సాధ్వి - సాంబమూర్తి - [illegible] - [illegible]
సింధూరం - ఘోటకం - ఇష్టమం.

క॥ పుట్టినోమారుని మునిమినవొడ్డవానికి కన్నతండ్రికి తండ్రి [illegible]
యై। కొమ్మకోడలు పెనిమిటితమ్మునకు చె। ల్లెమ్మకు తల్లియై మిన్న [illegible]॥

క॥ పతిసుతసుతుబ్రతితిగానాను। సుతసుతుజెనకొన్న [illegible]
తగ। తతిగన్నదానిగను పుష్పతికరుణో పాలించితేడ్కి మునిమును [illegible]॥

సీ॥ రెండవదానిపై మెండుగా గనుసించు మేటిచేతన [illegible]
మాధిపతిమాతృ పట్టినదిగ నాడిపంచ మాధిపసూనుపరి గగాడ। [illegible]
ద్రయి ద్వాదశంబులు గలపురుషుని బంధించిపురిముఖ [illegible]। [illegible]
పుముందుగా బడగూర్చి వానికన్నను పెద్దవానిజంపి। [illegible]
రవితోదాసుల బ్రోచుఘనుడు మిమ్ము గాచుగాత॥

సీ॥ ధరణిపుత్రుని పినతల్లితమ్మునిసుతు తాత యల్లుని గాంచికన్నతండ్రి [illegible]।
కొడుకుతండ్రికి తండ్రి కోడలి సుతు బంటు సతి దినాతని [illegible]।
తమ్ముని యేలిక తండ్రి వియ్యంకుని కూతు సేర్పుగ జెరిగొన్నవాని। [illegible]
ద్రుందినఘనకపుషధము దెచ్చు తండ్రిసుపుత్రి తద్భావ సమారు। అన్నకోడలు
కోడలు అన్నతండ్రి। భార్యవద్దను నిలుపున్న భామజనను। తనయుచేగ
కూలినఘనుని తల్లి। ధరుడు మీకిచ్చు పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి॥

సీ॥ పరగ వెయ్యోటిమీద పదిహేను కన్నులు గలప్రభు లెనమం[illegible] [illegible]
లుప। మూడుకుచంబుల ముద్దియ యిరువురు మోహనాక్రాంతము [illegible]
నొంద। యేడుపాదంబుల యిరుపురుభృత్యులు సేవకోచితవృత్తి జేరి [illegible]
ప। తొమ్మిదిజిహ్వాల తోనున్న పురుషులు కనుసన్నముప్పాగు ఘనత [illegible]
ప। నలరుతలజిహ్వకన్నులు వైమవేలు। అంగుళీయాంగ మేపార్ష్ణ నలరుచుండు। నట్టిదేవుండు బ్రబలకళ్యాణమూర్తి। కామితార్థంబు మీకిచ్చు కరుణతోడ॥

శ్రీ   నానార్థగాంభీర్యచమత్కారిక.

సీ॥ ఘనపుష్పరుహాశరాజననిసహోదరధర మేననిల దినతరుణీసవము।
కొడుకుశత్రునితండ్రికూతురుతోబుట్టువగసిమర్దించిననతనిజనకు । పతిచేత
హతంబుపసిడికైగైకొనువానికంచుకంబూడ్చినఘనునిమూర్తి। పుత్రునిసుత
సితతండ్రిబోరిచెటిబంటుతమ్మునిభార్యకు జనయునత్త । కగ్రజాతునియనుజ
న్మునాతనికినిచెల్లెలో నాతయిత్తపకన్నబిడ్డ । కొడుకుమామను కూతురుకొ
డుకు నేలి । నట్టిదేవుండభీష్టంబులిచ్చుగాత॥

ఉదకం - పద్మం - బాణం - లక్ష్మీదేవి - చంద్రుడు - సాంబమూర్తి - పార్వతీదేవి - గంగ - భీష్మాచార్యులవారు - శిఖండి - ద్రుపదమహారాజు - ద్రౌపదీదేవి - దృష్టద్యుమ్నమహారాజు - అశ్వత్థామ - ద్రోణాచార్యులవారు - దుర్యోధనుడు - కర్ణుడు - దేవేంద్రుడు - వాలి - అంగదుడు - సుగ్రీవుడు - ఆంజనేయులు - భీముడు - హిడింబి - కుంతి - ధర్మరాజు - అర్జునుడు - రుక్మిణీదేవి - దేవకీదేవి - సుభద్ర - అభిమన్యుడు - విరాటరాజు - ఉత్తర - పరీక్షిన్మహారాజు - కృష్ణమూర్తి.

సీ॥ సలిలంబుత్రావసియూరుకదసుధాకరజూటునిలుసంగ కమలనై వెలసి
యుండు । తరువాతకమలబాంధవునిల్పి మునుపటివారిమాసుపగ కుబే
రుడవును। సలిలతయప్పటిసలిలమావంక నేనిలుపగమిహిరుడై వెలసియుం
డు । సింధురాననునియాసిమకుచెప్పించి వీక్షింపరుద్రసంఖ్యాక్షరములు।
గానబడియున్నయలవానికదనమునను । మించియుంచిన జగజెట్టియుచిత
ముగను । సిరియునాయువుసంకల్పసిద్ధిజయము । పరగదయచేయునీసభా
పతికినిపుడు॥

సీ॥ చుక్కలగదుబ్రోవునెక్కుటెక్కెమువానియస్త్రంబుసుతునిమే
నల్లునన్న । కొడుకుతమ్మునిమేనకోడలిపెదబావతండ్రితండ్రితనూజధవుని
మామ । మనమునికేడించుమరియునాతనితల్లిసవతితమ్మునిరొమ్ముజరచువా
ని । జనకునికిల్లాలితనయులలోపెద్ద వినగబెంపొందిప్రసిద్ధిగాను । ధరము
ఖంబునబాహ్యాళిజేరచువా । సిరియుగలదెలమిత్స్థిరమువాడు । బరగ
కృపసేయునీసభాపతికినిపుడు॥

సీ॥ తనయమ్మతెలిపొన్నుల్ఘమోచమొలనూలు పసిబిడ్డపిదరిఖితొమున.

గువాఁడు। తనపట్టిమొకిరింతదినువానిదినువాని కొడుకుతమ్మునకుదూపినవా
డు। తనవింటికొప్పునసును వారిదొర తేజి నెలవు పెన్నెరులుగా నెగడువా
డు। తన తేరుసవతి చక్రి నియింటిచుట్టంబు పగతుదాసుతియింప బరగువా
డు। నట్టి భ్రిమకేశుఁడవ్యయుం డమారసుతుఁడు। కామితములిచ్చి బ్రోచుత
కరుణతోడ॥

చ॥ ఇలరుహవైరివైరి ధరియించిన మేఘుని సామిపుత్రుతో। బలసుతి
చన్నవానిపురి భస్మము చేసినయుగ్రవైరితో। బలసుత తుల్యుఁడౌ నతని భర్త
కుమారుని వైరిశేఖరో।జ్జ్వల శశిపుత్రు తాత తనుజాత యొసంగుత సర్వ
సంపదల్॥

వృక్షములు- అగ్ని- ఉదకము- మేఘుడు- ఇంద్రుడు- వాలి- రావణాసురుడు- లంక-
ఆంజనేయులు- భీముడు- కృష్ణమూర్తి- మన్మథుడు- ఈశ్వరుడు- బుధుడు- సముద్రుడు-
లక్ష్మీదేవి.

క॥ సురవరుగురుప్రియసతిసుతు। వరసనుని తండ్రిమామతు వరసుతు
మామన్। శిరమందుగొన్న వరుసుతు। నిరతము సేవించు నియమనిష్ఠలు
సమతిన్॥

దేవేంద్రుడు- బృహస్పతి- తార- బుధుడు- చంద్రుడు- సముద్రుడు- లక్ష్మీదేవి- మన్మథుడు
సాంబమూర్తి- విఘ్నేశ్వరుడు.

క॥ నీరజమిత్రుని సుతుసుతు। కూరిమిసతి తనునితండ్రి కొమరునియ
న్నన్। ధీరతననిబరిమార్చిన। సూరునిసుతుమామ సకలశుభములసొస
గున్॥

సూర్యుడు- యమధర్మరాజు- ధర్మరాజు- ద్రౌపతీదేవి- అర్జునుడు- ధృతరాష్ట్రుడు- దు
శ్శాసనుడు- దుర్యోధనుడు- భీముడు- అభిమన్యుడు- కృష్ణమూర్తి.

గీ॥ పర్వతశ్రేష్ఠపుత్రిక పతివిరోధి। యన్నపెళ్లాము నత్తనుగన్నతం
డ్రి। ప్రేమతోడుత నాతని పెద్దబిడ్డ। సున్నమిప్పుడు తేగదే సన్నుతాంగి॥

పార్వతీదేవి - సాంబమూర్తి - మన్మథుడు - బ్రహ్మదేవుడు - సరస్వతీదేవి - లక్ష్మీదేవి - సము
ద్రుడు - జ్యేష్ఠాదేవి

క॥ శతపత్రంబుల మిత్రుని । సుతుజంపినవాని బావసూనుని మామన్ ।
సతతముతలఁపరియుండిన । సుతవాహనవైరివైరి సున్నంబిడుగా॥

సూర్యుడు - కర్ణుడు - అర్జునుడు - కృష్ణమూర్తి - మన్మథుడు - చంద్రుడు - సాంబమూర్తి -
విఘ్నేశ్వరుడు - ఎలుక - పిల్లి - కుక్క -

గీ॥ శతకపత్రమిత్రు సుతవరుజంపిన । సతని బావ పెద్ద యగ్రజుండు ।
సతని యాయుధంబు సవనమొందిన । సతడె యితడసుమ్ము యంబుజాక్షి॥

సూర్యుడు - కర్ణుడు - అర్జునుడు - కృష్ణమూర్తి - బలరామస్వామి - నాగలి - దున్నపోతు

క॥ నగపగతుపగతుపగతుని । పగతుండగు నగధరాజు బరమార్థ్హన
యా । జగజెట్టి యన్నతండిదె । పగు వాహనమైనయట్టి ధన్యుండితడే॥

దేవేంద్రుడు - నరకాసురుడు - కృష్ణమూర్తి - జరాసంధుడు - భీముడు - ధర్మరాజు - య
మధర్మరాజు - దున్నపోతు.

ఉ॥ విరహులవైరివైరి సఖి వేడుకసూనుని జేతుబంటుజో । డరుముగగో
న్నవాని సుతునాలిసహోదరిభర్తయనుజసం । బెనిమిటిసూనుమామ
వరపుత్రిక మామవిరోధితండ్రిసు । స్థిరముగవచ్చునంచు సముదారగుణా
కరసుంటెనిచ్చుటన్॥

మన్మథుడు - సాంబమూర్తి - గంగ - భీష్ములవారు - దుర్యోధనుడు - కర్ణుడు - దేవేంద్రుడు -
అర్జునుడు - చిత్రాంగిద - సుభద్ర - కృష్ణమూర్తి - జాంబవతీదేవి - సహదేవుడు - అభిమన్యు
డు - విరాటరాజు - ఉత్తర - సింహబలుడు - భీముడు - వాయువు.

చ॥ అసురులు మేఘముల్ కుసుమమాస్యము హేమము భాస్కరుండు
మా । సముసురగంబు శంకరునిచాపముపంకముపాండవాగ్రజుం । డమృత
కరుండనంబరగును క్రమ్మఱదసంజ్ఞల ముఖ్యవర్ణముల్ । క్రమముగ నాహ్వ
యంబొనరగన్గిన వేలుపు మిమ్ముబ్రోవుతన్॥

చ॥ మమతనుతానునొక్క చెలి మానినినీవిభునామ మేమనన్ । కమ

లజగంధబల్లెకరికంధిప్రజాపతిచంద్రికాతప। త్రముసుద్రిపర్ణయుక్తముగ వ్రాసిననంములమున్యవర్ణముల్ । క్రమమున వ్రాసిచూడు గజగామినినాథ భునామమేర్పడున్॥

సారంగ - సార - విధాత - కౌముది - గొడుగు

చ॥ సరసిజనేత్రసీమగని చక్రిని పేరు పదింపుచున్న సాప్పురమువీరు వ్రతాముశయు భావములొకలసోనసస్తుతో। కరియునుసికసుండు హరి కార్ముకములన్ శరి మస్తములన్ తుకి లు। బనుముగ పిట్టలో నడుమ యక్షరముల్ల గుతింప బేరగున్॥

ద్విరదం - అఘుడు - పినాకి - సాయకం - ముసరం - పంచి.

మ॥ మురిపి నీప్రభు పేరు జెప్పుమసినన్ మున్యక్షరమాయుద్ధ దే। మురినున్ మాధవువాహముల్ మఘురిపున్ గాగేహమున్ మంగళుప। ప్రవరంబున శశనక్ ద్రవర్ణములు గాభాంపింది వేవేగనె। మృదిమధ్యస్థతమ ప్రవ్రాసి చమవన్ మన్మథు నామంబగున్॥

మునాంక - విరాజు - పియతి - పత్రి - ఫరాజు - సాయకం - ఉడుప

చ॥ నయమున జెప్పుమంత హరి నామము చాతకముల్ఘురసరలో। ప్ర్య యతనయా మనోహరుని చాపము భృంగములారంగవిస్ సుభావయుతము గాగపినివివర్ణములంపిగవ్రాస వాసిలో మయమునసున్నవర్ణములుమానకగూర్చిన వారపేరగున్॥

స॥ మీనాక్షి నీప్రభు పేరేమియన్నను చాతుర్యమెసగ నానాతిబలకే। నక్రంబు హేమంబునగధాముపుష్పాడియబ్బరంబేసుగు యాజిపడవ।నన్ని టకేజూడ మూడేసియక్షరంబులుగల మారు నామముల నేర్పరచి జూడ। నానాథు పేరుకు నడిమివర్ణంబులు సరయుచు జెప్పితి తెలుసుకొమ్మి। యిసుము నానాతి బలికెను నతిశయముగ। నిట్టినామము గలవాడు యీశుడనుచు। వంచనయు లేకబుధు లెరిగింపలేని। వారికే నాచరం చెదవందనములు॥

సీ॥ మాధవినీవునామగని పేరడిగేవు చెప్పవచ్చునటమ్మ సిగ్గువదలి। మా
ధవినీవునా మగని పేరడిగేవు చెప్పవచ్చునటమ్మ సిగ్గువదలి। మాధవినీవునా
మగని పేరడిగేవు చెప్పవచ్చునటమ్మ సిగ్గువదలి। చెప్పకతీరదా శేషశయనుని
పేరు చెప్పెదవినవమ్మ సిగ్గువదిలి। సిరియావృక్షంబు రారాజుసాధురగ్ని। ర
మార రజితాద్రి కేకియు నావతుదను। రెండుమూడేసివర్ణంబులమర మధ్య।
మధ్యమాక్షరపఙ్క్తి నా మగని పేరు॥

గీ॥ సిరియు వృక్షంబు ధనపతి పరిమేళంబు। ననలుడసురయానుపవనం
బసింహునావ। నంమమూడేసివర్ణంబులమరుశబ్దా। మధ్యమాక్షరపఙ్క్తి నా
మగని పేరు॥

దీని అర్థము.— వీరభోగవసంతరాయుడు కావలెను.

సీ॥ ఆద్యంతమధ్యమాంతాదిమధ్యంబులో తేటిరకారసిరాజు దెలియ
దల్లి। యాద్యంత మధ్యమాంతాదిమధ్యంబులో శివునిల్లువరి చేను క్షీరధార।
యాద్యంతమధ్యమాంతాదిమధ్యంబులో భార్యయు శిద్ధంబుబరగ చెట్టు।
యాద్యంతమధ్యమాంతాది మధ్యంబులో మారువన్నెయునీ కెమంటజో
డు। నన్నిటికి జూడ మూడేసి యక్షరములు। మొదలు తుదలను నడితుద
మొదలు నడుమ। ప్రాణరక్షణ లతలంమ పాదపములు। పరికరములంమనీ
యర్థమరయవలయు॥

అంజలి - గుమ్మడి - ఆవాలు - పొగడ.

సీ॥ అసమాన కోదండ సైన్యరాజెవ్వడు రాజు పేరిటగల రత్న మేది।
రత్నంబు పేరిట రంజిల్లుఋతు వేది ఋతువు పేరిటగల రుద్రుడేడి। రుద్రుని
పేరిట రూఢిల్లుజగమేది జగము పేరిటగల జంతు వేది। జంతువ పేరిటజన్మిం
చుపక్షేదిపక్షి పేరిటగలవృక్షమేది। యన్నిటికిజూడమూడేసియక్షరములు।
నామములుపంక మదలెల్లనామలగును। జెప్పనాతడుభావజ్ఞచక్రవర్తి। చె
ప్ప లేకున్ననగుమ నేచిన్నినగవు॥

శ్రీరామ - మగువ - వసంత - శాంకిని - క్షీరము - యేనుగు - గోరింక - కదంబ.

సీ॥ శ్రీరామునకు సీత చెలగియెచ్చటనుండు నారాము డేటికి నడవికేగె। నేగినమారీచు డేదిదాల్చుచువచ్చె నెసగి దైత్యుని రాము డెచటజంపె। సుగ్రీవుడా రాముజూచి యేమనిపల్కె వాలి రామునిచేత నేలజచ్చె। లంక నేరీతిని బొంకమడంచెను బ్రజల నేటికి తండు బ్రబలజేసె। నన్నిటికి జూడ మూడేసి యక్షరంబు। లీవలావల జూడంగ నేకవిధము। సమ్మతిగ జెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్ప లేకున్న నగుమనే చిన్ననగవు॥

సీ॥ రాము డెవ్వారితో రావణుసద్దించె పరవాసుదేవుపట్టణ మదేది। రాజమన్నారుచే రంజిల్లు శరమేది వెలయ కానుకపంటి విత్తదేది। యలరంభకొప్పులో నలరుపూదండేది సభవారి నవ్వించు జాణ డెవడు। సీత పెండ్లికోరి చేసిన ధనువేది శ్రీకృష్ణు డెచ్చోట జెలగుచుండు। నన్నిటికిజూడ నైదేసి యక్షరంబు। లీవలావల జూడంగ నేకవిధము। సమ్మతిగ జెప్ప భావజ్ఞ చక్రవర్తి। చెప్ప లేకున్న నగుమనే చిన్ననగవు॥

తోకమూకతో- రంగనగరం- లకోరకోల- జంబీరబీజం- మందారదామం- వికటకివి- పంచాస్యచాపం- నందసదనం.

సీ॥ రాజులకెటువంటి రత్నముల్ప్రియమయ్యె కాయలేచెట్లవికరులు మింగు। నీశ్వరుం డెవ్వాని నెచ్చోట ధరియించె జారు డేవేళ నెవ్వానిగోరు। నెన్నెన్ని దినములకే తెంచు పున్నమి జనయిత్రి పుత్రి నేజాడ మోసె। బంధువులెవ్వ్యోడబలసియే తెంతురు యీతకాడెంమన భీతిజెంద। నన్నిటికిజూడ నైదేసి యక్షరంబు। లీవలావల జూడంగ నేకవిధము। సమ్మతిగ జెప్ప భావజ్ఞ చక్రవర్తి। చెప్ప లేకున్న నగుమనే చిన్ననగవు॥

వెలగలవె- నెలతలనె- నెలనెలనె- కెలకులకె.

సీ॥ మనుజునియాకారమహిమకు మొదలేది నగవైరివైరికినగర మేది। రాముడు గాచిన రాక్షసపక్షేది శిఖికర్ణమూరించు చెల్వమేది। పంచబాణునిపింటబరగినరువియేది గిరిజాపతిభుజించు గిన్నెయేది। నయనాంగిరి

ఘనులనలువొందు చెలు వేది చెలగిమాసముగాచు చెట్టేది। యన్నిటికిజూడ రెం డేసియక్షరములు। యామలుడుపంగతుద లెల్లనామలగును। సమ్మతిగ జెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్ననగుదు నేవిన్ననగవు॥

తల - లంక - కాకి. కత్తి - తీవు - పురెలి - రెప్ప - పత్తి.

సీ॥ నక్షత్రవీథికి నాథుండు యెవ్వాడు రంగైన గుడిలోన లింగమేది। నాహారంబులమీద పన్నెకు పేరేది దేవతామునులకు తిండియేది। నరకాసురునిగన్న నాతినామంబేది పాలతిచక్కదనంబు బోల్పనేది। తల్లికికడబుట్టు గనయుని పేరేమి బింబంబుగప్పెడి పేరదేది। యన్నిటికిజూడ రెండేసి యక్షరములు। యామలుడుపంగ తుదలెల్ల నామలగును। సమ్మతిగ జెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగుదు నే విన్ననగవు॥

శశి- శిల- లక్ష్మి- కంద- ధర- రంభ- భ్రమ- మబ్బు

సీ॥ జనులకు కవచంబు సమరమం దెయ్యది గుహునకు ప్రియమైన గుర్తు మేది। గుర్తునబరగెడి గురువాక్యమెయ్యది శిశువుల వృద్ధికి బోసగునేది। యామోదమునియెడి నామమేమందురు యునికిపట్టనియెడి యుడుపదేది। రాజుల రాజుల రక్ష్యం బదెయ్యది మండువేసవిగాయు మహిజమేది। చెలగు రెండేసిపదముల కెలమిజూడ। నుత్తరంబేకవచనమై యుండవలయు। సమ్మతిగజెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగుదు నే విన్ననగవు॥

సీ॥ దశరథాగ్రసుతుండుశశియనుబట్టణం బొక పేరులోపల నుండవలయు। దిగ్పకాంతకుడు నేత్రంబును మాలయు నొక పేరులోపలనుండవలయు। వేల్పుసుత్రోవయు వెలయుబ్రసూనంబు నొక పేరులోపలనుండవలయు। కనకంబు కార్పాసమొనరమహీజంబు నొక పేరులోపల నుండవలయు। దినియర్థము దెలియగబూనుకొనుచు। మదివిచారించిపమనైనమాసములను। సమ్మతిగ జెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగుదు నే విన్న

నగవు॥

రామచంద్రపురము - రుద్రాక్షమాల - దేవదారిపుష్పము - పైదిపత్తిచెట్టు.

సీ॥ ఏనుగుసింహంబు నెలనాగయునుగూడి యొకమాటలోపలనుండ వలయు। రారాజురతిరాజు రాజరాజును గూడి యొకమాటలోపల నుండ వలయు। పక్షియువృక్షంబుపాషాణమునుగూడి యొకమాటలోపల నుం డవలయు। ఫణిరాజుఫణివైరిఫణిభూషణుడుగూడి యొకమాటలోపలనుం డవలయు। దీనియర్థము దెలియగజూసుకొనుచు। మదివిచారించిపమునైమ మాసములను। సన్నుతిగ జెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్ప లేకున్న నగుమ నేది న్ననగవు॥

౧ నాగకేసరాలు- ౨ ౩ కిట్టకేసరాలు- ౪

సీ॥ అచ్చర యంగనయనిలాశ్వమునుగూడి యొకమాటలోపలనుండ వలయు। లచ్చియేనుంగునులావణ్యవతిగూడి యొకమాటలోపల నుండవల యు। వెన్నెలమల్లిక వెలమకయునుగూడి యొకమాటలోపల నుండవల యు। మంత్రియునగ్నియుమడుగును యొనగూడి యొకమాటలోపలనుండ వలయు। నీపదంబులదెలిపినవిప్పుడేను। బ్రస్తుతించెదనానార్థ పదవిదుల ను। దెలుపలేనట్టివారినిధీరులనుచు। బలుకకుండురు పరిహాసకులు ముద మున॥

సీ॥ రజకకవాటముల్ రహిందప్పియుండుట కేమి హేతువో దాని నెరు గవలయు। యిల్లును శేషువుహీనమైయుండుట కేమి హేతువో దాని నెరుగ వలయు। పాలిచ్చుమొదవునుబకపక్షిహీనమైయేమిటనుండెనో యెరుగవ లయు। సస్యంబుకస్మరిసంతోషవర్జమైయేమిటనుండెనో యెరుగవలయు। దీనియర్థంబు జెప్పిన దేసికునకు। నెలలుపండ్రెండు పురసతు నేర్పుతోడ। సన్నుతిగ జెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్ప లేకున్ననగుమ నేదిన్ననగవు॥

ఉతకరేక - కప్పరేక - చ్యాపల్లో వానక్క.

సీ॥ కొమ్ములుగలవని కోపించిపాఁడవమ కట్టిబంధించినగ దలఁకుండు। నీ
నముపొర్లమయొన్నాళ్ళకైనను బంధంబు వేసినపాలుగలవు। మేతకాసించ
దు మేఘుంబులోనీళ్ళుకావలెనను మండుకడుపునిండ। తనకడుపునిండినదా
రిద్ర్యములుబాపు బహుజీవరాసులు బ్రతుకవచ్చు। దీనియర్థంబు దెలియ
కదివిరినరులు। మఱివిచారించిపద్మనైమనూసములను। సమ్మతిగజెప్పభా
వజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్ననగుదు నేచిన్నినగవు॥ చెరువు.

సీ॥ రాజీవనేత్రినీరాజ్యమెక్కడిదన్ననొక చేతకొప్పువెంట్రుకలుజూ
పె। పద్మాయతాక్షినీపట్టణంబేదన్న నవ్వుచునోష్ఠాణనడుముజూపె। బిం
బాధరోష్ఠి నీపేరేమిచెపుమన్న సొగసైనశుకవాణి మొగముజూపె। నిం
దీవరాక్షినీకెవ్వఁడు విభుడన్న తనవ్రేలి ముద్దుటుంగరముజూపె। విడిదిచె
పుమన్నబాలిక్షనడుముజూపె। కులముచెపుమన్నమరు కేళిగృహముజూపె।
తరుణిరమ్మన్న బుగ్గలుగరచిజూపె। భళిరవినవయ్య జారస్త్రీప్రౌఢతనము॥

సీ॥ ఎలనాగ నీదేశమేదేశమన్నను చెలివంగమానొక్క చేతజూపె।
భామరో నీవున్న పట్టణంబేదన్న చంద్రునిగూడి పాషాణమనియె। నిందీ
వరాక్షి నీయిల్లెక్కడన్నను తలనీరు మోసె నత్తరువుకింద। నేజాతి కో
మలి యెఱిగింపు మన్నను యేటిలోరెణ్ణెల్లు యిసుగవుచ్చె। నింతినీకుపిలువ
యెంతనియడిగిన చుక్కజూపి సుదతిసున్నజుట్టె॥

సీ॥మగువ నా మరదలా మారుతల్లివినీవు వరుసజెప్పవుగదె వదినగా
ర। అత్తబిడ్డవునీవు యనుగుచెల్లెలవైతె మనకువావులు గలవె మనుమరా
ల। గారాపునాబిడ్డ యేరాలు మరదలా నా కూతురవు గదె నాతి నీవు।
మాయత్తతమ్ముని మరదలు వదినెవా దాని పిన్నత్త నా మేనవదిన। తల్లి పె
ద్దత్త కోడలు తల్లిరావె। మారుటత్తకు మరదలుమనుమరాల। యనుచు వి
జ్ఞోడు వావులు బెనసి కలిపె। యొక్క వావిని వరుసగా లెక్క జెపుమ॥

సీ॥ ఇల్లాలు మనుమరాల్కిరీతి యాయనో మనుమరాలికియెట్లుమా

మ యయ్యె। మామ యే వావిని మరదినై యుండునో మరదియెందుకు గూర్చి మనుమడయ్యె। మనుమ డేవావిని మరి యల్లు డాయెనో యల్లుని ల్లా లెట్లు య త్తయయ్యె। అత్త యేవావిని ఆయెను కూతురు కూతురు సరియెట్లు కోడలయ్యె। దీని యర్థంబు జెనులకు దెలియరాదు। తెలియ వచ్చిన కవులకు తేటపడును। జలజహితరంగ సారసచంద్ర నిన్ను। వర్ణిన లుశాయ లేరెంత వారలైన॥

సీ॥ హరినీవనాకారి యాలి పరాచారి కూతురు వ్యభిచారి కొడుకు కారి। యమ్మ నిర్దయకారి యబ్బ సంకిలికారి య త్తపరాధారి యక్క మారి। మరదలు శుభచారి మనమడు జడధారి మరిది క్షీణాకారి మామ క్రూరి। వదినె నిర్దయకారి వాజిపత్ర్యాకారి భటుడు మర్కటరూపి పడకకవారి। చూడు నీమర్మమెల్ల నే నాడుదాన। నేడు నన్నేలి సిగ్గు కాపాడు కొమ్ము। సరసదరహాస ద్వారకాపురనివాస। మదనగోపాల రాధికా హృదయలోల॥

నీవనాకారి. లక్ష్మీదేవి- గంగ. మన్మథుడు- కైకేయి- వసుదేవుడు- భూదేవి- మాయ- నారదుడు- చంద్రుడు- సముద్రుడు- జ్యేష్ఠాదేవి- గరుత్మంతుడు- ఆంజనేయుడు- శేషువు.

సీ॥ తొమ్మండ్రు మొగుల నెత్తుకపోయె కోడలు చెల్లెలు సన్యాసి జేసుకొనియె। న త్త భూవరుల నెయ్యముమీర జెందెను కూతురు పదకొండ్రు గూడుకొనియె। మరదలొక్కతె మారుమనువుగట్టుకుపోయె నిల్లాలు పొరుగిండ్లకేగుచెంచె। వదినెగారును పల్కువానితో వర్తించె మేనత్త భానునిమీద వలచె। వావులిట్టట్లు జేసితి వన్నెకాడ। తగదు రావయ్య నీజాణతనము మాని। సరసదరహాస ద్వారకాపుర నివాస। మదన గోపాల రాధికా హృదయలోల॥

౧సరస్వతి, ౨సుభద్ర- ౩భూదేవి- ౪గంగ, ౫ ౬లక్ష్మీదేవి-౭
౮కుంతీదేవి-

క॥ సురలను సురలే మ్రింగిరి। పరగంగా బ్రహ్మవచ్చి భానుని మ్రింగెన్। అరయగ నప్పురి చెంతను। శిరహీనుని శివుడుమ్రింగె చిత్రముగాదే॥

చాపలను చాపలు మ్రింగినవి- మేక జిల్లేడుచెట్లను తిన్నది- ఎలుకపీతను నక్క తిన్నది.

క॥ జలచరము మిడుత మ్రింగెను। లలి మిడుతన్మ్రింగె జలచరంబు భుపినిదా। వలరాజు మ్రింగె రాజును। వలరాజును రాజు మ్రింగె వలనొప్పంగన్॥

క॥ నక్షత్రముపేరిట సతి। నక్షత్రము చేతబూని నాథునితోడన్। నక్షత్రమునకు రమ్మని। నక్షత్రము చేతికిచ్చి ననబోడ చనెన్॥

ఉత్తర అనే చిన్నది- హస్తము చేతపట్టుకొని- మూలకు రమ్మని- భరణిచేతికిచ్చి వెళ్లినది.

క॥ నక్షత్రపతికి దమ్ముడు। నక్షత్రము మగనిమామ నయమలరంగా। నక్షత్రశాయి మాకును। నక్షయ విభవంబులొసగు ననయము బ్రీతిన్॥

క॥ తారాపతిధరసుతుడును। తారాపతి యన్నసుతుడు తారాసుతుడున్। తారాపతి జంపుదమని। తారాలోకించిరపుడు దర్పోద్ధతులై॥

ఉ॥ మామను సంహరించి యొక మామను గర్వమడంచియన్నికా। మామను రాజు జేసె తన మామ తనూజుల కాప్తబంధుడై। మామకు గన్నులిచ్చి సుతు మన్ననునింతికి తాను మామయై। మామకు మామయైన పరమాత్ముడు మాకు బ్రసన్న మయ్యెడిన్॥

కంసుడు- జాంబవంతుడు- చంద్రుడు- పంచపాండవులు- ధృతరాష్ట్రుడు- రతీదేవి- సముద్రుడు- విష్ణుమూర్తి.

క॥ వాసవరవి సోమాసులు। వాసవ రవిసోమ సుతులు వాసవసుతులు। వాసవులురవులుసోములు। వాసవరవిసోమసుతునివాకిటభృత్యుల్॥

క॥ ఆకాంతామణి యుపరతి। కాకాశం బౌణకె తార లట్టట్లాడెన్। జోకైన గిరులు కదలెను। ఘకర్ధమగు తమము చంద్రబింబము గప్పెన్॥

నడుము- గోళ్లు ముత్యములు- కుచములు- ముఖము.

ఉ॥ కన్యకు నైదు జంఘలును కన్యకు నేడు విశాల నేత్రముల్ । కన్యకు నాల్గు కన్నొసలు కన్యకు నారుకుచద్వయంబునున్ । కన్యకు ద్వాదశంబరయ గావర మధ్యము గల్గినట్టియా । కన్యకు నీకునుం బదియు గావలె కస్తురి రంగనాయకా॥

మకరం- మీనం- ధనస్సు- కుంభం- సింహం- మిధునం.

క॥ కన్యకు నారు కుచంబులు । కన్యకు మరి నేడుకంఠ్లు గణుతింపంగా । గన్యకు నాలుగుబొమలును । కన్యకు బంద్రెండునడుము గలదా చెలికిన్॥

కుంభం- మీనం- ధనస్సు సింహం.

చ॥ పదియది పెక్కుమున్ గలుగువాడని తాయగదా దపించుచు । న్యుపకము లేని నాలవదియుం బదిరెండును భంగి మిక్కిలి । న్నెదగము రంగ మూర్ఛిలుచు నేడవదాని వొలంగ ద్రోచి తొ । మ్మిదికిని నీతు కన్నొసల మించియు నైదవ కౌనుగల్గియుం । గుమురుగ గుందనంపు పదకొండు చనుంగవ మీరి యుండ నిం । పొదవెడు యారు యెన్మిది మహోగ్రపు బాధను బొందె గాన వే॥ గడలుచుబోయి రెండవది కిన్న గడుంమతి గల్గు వాడ స । మ్మొద మొదవంగ నీవిపుడు మూడవవాడవుగమ్ము చెచ్చెరన్॥

ఆ చిన్నది యేలాగు మన్మథబాధ పడుచున్నదంటే- ఉదకములేనిస్థానమందునున్న ఎలుక పీత- మచ్ఛము యీ మోస్తరున తుల- ధనస్సు- సింహం- కుంభం- కన్య- వృశ్చికం- వృషభం- మిథునం-

ఉ॥ రాజిత కీర్తిశాలియగు రాయని భాస్కరు వేడ బోవగా । నాజికి నిల్లనున్ బరుని యాలికి నిల్లను నర్థికిల్లనున్ । దేజము పెంపులేని కడు దీనుని హీనుని వేడబోవగా । నాజికి నిల్లనున్ బరుని యాలికి నిల్లను నర్థికిల్లనున్॥

ఒక కవీశ్వరుడు వచ్చి కవిత్వంబు చేత నౌనంటే శ్లేషించి చేతితో చెపుతావా అనియడిగితే జేతితో చెపుతానని- గొప్పవారిని యుద్ధమునకు యాచిస్తే రమ్మనిన్నీ- అన్య స్త్రీ యా

చిస్తే పద్దనిన్నీ- దానమునకు యాచిస్తే యిస్తారనిన్నీ- కొద్దివాడిని యుద్ధమునకు యాచిస్తే వద్దనిన్నీ- అన్యస్త్రీ యాచిస్తే రమ్మనుమనిన్నీ- దానమునకు యాచిస్తే యిచ్చేదిలేదని యీ మాస్తరున చేతితో అభినయిస్తూ చెప్పినాడు.

ఉ॥ నూతి జలంబులోన పదునూరు శిరంబున నెద్దు మేయగా। నాతి పయోధరంబుతుద నల్లన వెన్నెల గాయుచుండగా। కోతికి పిల్లికూనకును ఘోరపు యుద్ధము గూడుచుండగా। యాతపు కొమ్ముమీద యొక యేనుగు సింహము వేటలాడగా॥

ఉ॥ మట్టి తుదాకుమీద నొక మత్తగజంబును మేత మేయగా। నిట్టులు నేరుపూచుకుని యెండిన చేనును మన్నబోవగా। గొట్టెను గొట్టెగొట్టెనట కొమ్ములుగాడిదె మొట్టబెట్టగా। నల్లులుబండిమీద నొక నాలుగు మాతులు యుండగాంచితిన్॥

క॥ లోకములోపల నొకసతి। భీకరముగజలధులన్ని పిడికిటబట్టెన్। కాకోకర్కోండ మ్రింగెను। యాకాశమునకర్కరిచెనమరులు మెచ్చన్॥

గీ॥ వంగతోటనుండు వరిమళ్లలోనుండు। జొన్నచేలనుండు ఛోద్యముగను। తలుపుమూలనుండు తలమీదనుండును। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

గీ॥ మొదట నూరుగాయ యెదిగినవంకాయె। ముదిరిన నెనమంద్రము మోంతకాయె। చూచురాజులకెల్ల చూడవేడుకలాయె। దీని భావమేమి తిరుమలేశ॥

పాలకీహాంగు.

మత్తకోకిల॥ సామజంబునల్పుగాదు షట్పదంబుతెల్లనా। మామకూతురాలుగాదు మాల్లుబోతు సింహమా। పాముకాటు విషము లేదు పట్టపగలు చీకటా। రాము వేటు సూటికాదు రావికల్పవృక్షమా॥

గీ॥ చనినవెనుకను రాకుండు జంటలెవియో। వచ్చినను జనక నుండు వ్యవస్థ లెవియో। మరలవచ్చుచు బోవునామహిమలెవియో। తెలియ జె

ష్టము దేటగ దెలియవిభుః

కీర్తి- అపకీర్తి- పుణ్యము- ...- కలిమి- లేమి.

గీ॥ ఇంట నుండును నెవ్వియవియొ। వెంటనుండును నెవ్వియో వేరుగాక। తప్పకను లయును తక్షణంబె। విమల మతులైన విజ్ఞాన విబుధులార॥

కలిమి- లేమి- పుణ్యము- పాపము.

ఉ॥ భండనభీము నీయెదుట పారక నిల్చిన శాత్రవుల్ బ్రహ్మాండలపుండరీక హరినాకనివాసులుపారినన్ బ్రహ్మాండలపుండరీక హరినాకనివాసులు చచ్చినన్ బ్రహ్మాండలపుండరీక హరినాకనివాసులు చిత్రమింతగన్॥

క॥ సన్నంబడిగిన నొకసతి। కన్నుల నెర్రంగజేసి కడుకోపముతో। సున్నంబిమ్మగొ కొమ్మని। చన్నులపై పైటదీసి చయ్యన జూపెన్॥

పైటదీసి ముత్యాల హారము చూపించినదని తాత్పర్యము.

క॥ సుభటుడు భటుడును హరి హరి। నిభమిభముం రథము రథము నెదిరించెనయా। రభసమిది యేమిచెప్పను। నభమగిలెన్ పుడమి గ్రుంకె నగములు పగిలెన్॥

॥ బావయునురిదింగనియా। యావులలోనొకటితెమ్ము యనగానపుడే। యావనియడిగిన వాక్యము। గావలయుంభాషలైదు గానొకపదమున్॥

ఏఆపురాబావా- ఏ-రమ్ము- మహారాష్ట్రభాషలో. ఆపు-రమ్ము- తురకములో. రా-రమ్ము తెలుగులో. బా-రమ్ము- కన్నడములో. వా- రమ్ము- అరవములో.

గీ॥ జలములందునీవు జలచరసిరిలేదు। పట్టిచుట్టి జీవబాధజేయు। సాగుబేగురీతి సారమునేయన। దీనిజెప్పరయ్య ధీరమతులు॥

నదులయందుండు ఆగురు.

గీ॥ తలపజనములవా త్రితకోతలకు నెల్ల। వలనుపడురంగుగలరసావర్తి లంగ। నల్లయుద్యోగగృహములై యాలయములు। గాగదనరారు కవుల సంఘములు మెచ్చ॥

శరాబుడ్డి.

గీ॥ పక్షములనుబుట్టుపక్షిరాజనము। పంటినోకుచ్చు దుండుఫణియుగాదు। కర్ణనందు వెలయుఘనభూషణముగాదు। కరమునందు నాడు కడియంబుగాదయా చెడ్డవారికెపుడు జెరుపుజేయు। జీవనంబులిడును జీవుండుగాకుండు దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

కిటకు.

గీ॥ చీరెగట్టి రాత్రి నిద్రనవదిగుండు। పగలు చీరె విడచి పనులు చేయు। చేడె కాదు గాని చేవాడికేసయా। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

నూరకత్తి.

గీ॥ పాదంబులెనిమిది పరగ కొమ్ములు నాల్గు। నడ్డముగను నడుచు నసురగాడు। శిరము తోకయు లేదు జీవంబు దనరుసు। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

ఎలుకపీత.

గీ॥ కాళ్లు చేతులిల్ల కడుపు కొంచము గాదు। కంట కూడు గుడుచు కలహకంఠి। అంటిన మొరబెట్టు నదియేమి చోద్యమో। దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

మృదంగము.

గీ॥ తలయు తోకయు గలిగి చెరగు నాలుక లేదు। కండ్లు రెండుగలవు గానరావు। పట్టిమూదినంత ప్రాణంబు లేదయా దీనిభావమేమి తి తిరుమలేశ॥

పాముపూసవన్ను.

గీ॥ చూడ నిర్జీవంబు జూస్తే భ్రమింతురుగాని। కళ్లు వున్నవిగాని ప

ళ్లులేవు। వాతిమున్నది గాని వర జిహ్వ లేదయా। దీని భావమేమి తిరుమ
లేశ॥

పాముకూసము.

గీ॥ దేహమెల్లకండ్లు దేవేంద్రుడును గాడు। నరవాహనము లేక నడ
చిపోడు। తనకు ప్రాణము లేదు తగిలి జీవులజంపు। దీని భావమేమి తిరుమ
లేశ॥

వల.

గీ॥ ఒంటసారము లేదు యొడలెల్లనిండెను। పళ్లు వేళి జేసి వాయి లేదు।
తనకు ప్రాణము లేదు తగిలి జీవులజంపు। దీని భావమేమి తిరుమలేశ॥

దువ్వెన.

గీ॥ ఆకసముననుండునది పక్షియును గాదు। తోకగలిగియుండు మేక
గాదు। త్రాడుగలిగియుండు తలపయొద్దను గాదు। దీని భావమేమి తిరుమ
లేశ॥

గాలిపడగ.

గీ॥ రాతిమీద మాను రాపాడుచుండంగ। మానుమీద వేళ్లు మలయు
చుండు। వేళ్లమీద నీళ్లు వెదజల్లినట్లుండు। దీని భావమేమి తిరుమలేశ॥

గంధపుసాన.

గీ॥ కాళ్లుగలిగియుండుకదలదట్టిట్టును। నోరు లేదు పెక్కు నీరుద్రావు।
తనకు ప్రాణి లేదు తరువుల భక్షించు। దీని భావమేమి తిరుమలేశ॥

గంధపుసాన.

గీ॥ మూడుకాళ్ల మొసలి మూతిపండ్లను లేవు। లేవబట్టుకున్న లేవలే
దు। కాలవశము చేత కర్రల భక్షించు। దీని భావమేమి తిరుమలేశ॥

గంధపుసాన.

గీ॥ ఒకనికొంటికాలు నొనరకన్నులు రెండు। తలకు శిఖయు గలుగుత

పసిగాఁడు। రాజసభలలోనరంజిల్లుచుండుసు। దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

కత్తిగంటము.

గీ॥ మ్రానుకాలవేళ మహిలోననొకజాణ। వ్రానితిరుగుచుండుపొందుగాను। కాలసున్నమాను కడురమ్యమైయుండు। దీని భావమేమి తిరుమ లేశ॥

పాముకోళ్లు.

గీ॥ మగడు క్రిందనుండు మగువతాఁ పైకెక్కు। భోరుకలిగిలరుగుముద్దురాలు। కారువస్తువులనుఘనులారగింతురు। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

తిరగలి.

గీ॥ కాళ్లడన్నగనిచ్చు కౌఁగలించగనిచ్చు। పైకిప్రాకిచనులబట్టనిచ్చు। కారుసారమెల్ల ఘనులు ద్రావుమరయా। దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

తాటిచెట్టు. కల్లు.

గీ॥ కాయమీదమానుకడురమ్యమైయుండు। మానుమీదలతలువాలయుచుండ। లతలమీదవేళ్లు నుత నాట్యమాడును। దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

వీణ.

గీ॥ అష్టబాహులలరు నదిరక్కసియుగాదు। వెలయుజన్నిదంబు విప్రుఁగాడు। తోకనుండు చెవులు దీప్యహాధ్వనిచేయు। దీని భావమేమి తిరుమ లేశ॥

పికులగాట్నము.

గీ॥ ఎద్దునెక్కి తిరుగు నీశ్వరుండునుగాడు। నలుమొగములుగలవు నలువగాఁడు। గర్భయుగమునెగడి కడుభ్రమింగుధాన్యంబు। దీనిభావమేమి తిరుమ లేశ॥

గోనె.

గీ॥ నాగరికుఁడుసజ్జనకులోత్కృష్టుండు। నీశుమాటిక్కి నెద్దునెక్కి తిరుగు

ధరణి నిరు మొగములు. ధాన్యములను మిశ్రింగు। దీని భావ మేమి తిరుమలేశ॥

గోనె.

గీ॥ దాటుకోటగట్లు దాట్ల గుఱ్ఱముగాదు। మెడను నలుపు గలదు న్యా
డుడుగాడు। యిల్లుగట్టనిలుచు నిల్లాలుగాదియా। దీని భావ మేమి తిరుమలేశ॥

ఊరపిచ్చుక.

క॥ ఆకాశ గలసియుండును। ప్రాకటముగ బుష్పించదే ఫలముగ నా
స్తిగ। పై వినుకిడి కాచును। దీని భావ మేమి తిరుమలేశ॥

తాటియాకుగొడుగు.

గీ॥ జన్మకాలమందు జన్మించు పర్ణముల్। వలప పుష్పింపదే ఫలము
లేదు। మారుపర్ణమిడని మరి వృక్షమేదయా। దీని భావ మేమి తిరుమలేశ॥

తాటియాకుగొడుగు.

క॥ ఇనుజూచిన వికసించును। మనుకొని శీతాంశుజూచి ముసుళ్ళించు
నయా। యనయగ కమలముగాదిది। పని బడి ముఖ్యముగనుండు పాంథు
లవద్దగ॥

గుడ్డగొడుగు.

గీ॥ మెట్టమీదనుండి మేతకు దిగదెపు। నియ్యసిళ్లు గావి తేలబడును।
కలేకాని యింతమాంసము లేదు దీని భావ మేమి తిరుమలేశ॥

పశువుగనుక్క పాలపొదుగు.

ఉ॥ ఊగులబట్టిగా దిగిచి యున్నతమైన కుచద్వయంబుపై। జీరె దో
లంగజేసి తడిజేసి చనుంగవబట్టి పొక్కటా। గోరిన కోర్కె దిక్కు [illegible] నిం
మలినావల సాగనంపెని। సారము దెల్పుడీ సురత సౌఖ్యమెఱింగిన జాణ
లందరుగ॥

మేకపాడుగున పాలు పితకడము.

క॥ రాతిరిబైనము నడచును। చేతనుదాగొలబూని జిగిబిగిదరుగ।

వాతనొకముద్దవేయ నతీతముగా నోరు దెరచు దిరుమలనాథా॥

తుమ్మరసాన.

క॥ కరచరణంబులు గలిగియు। కరచరణవిహీనుచేత గడు మర్దలు
డై। జలచరుడు బట్టుబడెనని। శిరహీనుడుజూచినవ్వె జిత్రముగాదే॥

కప్ప. పాము- పీత.

క॥ నేలంబడిపొర్లాడుచు। గాలికి నోరావలించి గ్రక్కున మ్రింగున్।
బోలించుచుండుమంటల। నాలస్యములేకదాని నమరగ జెప్పుడీ॥

తిత్తిగడ.

గీ॥ మూడుశిరములుండు మదిమొప్పపదికాళ్లు। నలరు మూడు తోక
లారుకన్ను। లరయనాలుగుకొమ్ములలహస్తములు రెండు। దీని భావమేమి
తెలుపు లేశ॥

అరక.

క॥ పదికాళ్లునారుకన్నులు। వదనంబులుమూడు మూడువాలంబుల
తో। బమునైనచోటదిరిగెడు। నిదిచెప్పినవారు పెద్దలీసభలోనన్॥

అరక.

మత్తకోకిల॥ చుట్టుదిరుగును రెండుమూతులు జూడ నాలుగు కన్ను
లున్। నట్టనడుమను రెండుతోకలు నడుచుయెన్మిదికాళ్లనన్। గట్టుపుట్ట
ల మెట్టమిర్రిల గాడిగా బెకలించెడున్। బట్టుగాగని దీనిభావము బండి
తులు వెలయింపుడీ॥

అరక.

క॥ ఉడికియునుడకనిదొకటి। వడినుడికినదొకటియచ్చ పచ్చిదొక
టియున్।గడునమలనందమానది। వడిదీనిని జెప్పవలయు వరసరసులిలన్॥

పోగచెక్క- సున్నము- తమలపాకు.

క॥ ఇలవృక్షులతలబుట్టిన। చెలియలుముగ్గురునుగూడి చెలగుచు వేటన్।

తలవాకిట రమియుండిరి। తలపగ తః । రక్తధారలుగురిసెన్॥

స్తన్యము- పోగచాక్కు- తః

క॥ శ్రీపక్షిరాజగమనున। కాపట్టు, రూపనగు భరమునకున్। రూపింప నుభయ భాషల। జూపుండొక పేరి చోద్యము మీరన్॥

వీరిగుండు.

మ॥ రమణుం డుండెడు చోటికిన్నకియచే రంజిల్లుపుష్పావళిన్। ద్విమలంబైన పసిండిపెట్టెనిడి విస్తీర్ణంబుగా దానిపై। గ్రమమొప్పన్నఖచండికాధవు జగత్ప్రాణోద్భవున్సంపెగ। న్సుమబాణాంగి లిఖించిపంపె సుదలో జోద్యంబు రెట్టింపగన్॥

పైశ్లోకది తామరమొగ్గ- సర్పమును వ్రాయడము వాయువును రాకుండాను. సాంబమూర్తిని వ్రాయడము మన్మథుడు రాకుండాను. ఆంజనేయులను వ్రాయడము సూర్యుడుదయించకుండాను. సంపగి పువ్వును వ్రాయడము తుమ్మెద రాకుండాను. ఆంజనేయులను వ్రాయడముకు రెండో అర్థము నాయొక్క యావనము యీలాగున కాపాడుకుంటున్నాను నీవు శ్రీఘ్రముగా రావాయే అని సూచన నిమిత్తము.

క॥ సతికైదు ముల్లు కలవట। పతిచేతను రెండుముల్లు బలిమి నిపీడెన్। హితమున నొక ముడివీడెను। రతిసేయగ రెండుముల్లు రమణికి వీడెన్॥

రవికముడి- పోకముడి- మనస్సుముడి- కొప్పుముడి- బొమముడి.

క॥ కమలా కమలా మోదిత। కమలా కమలావతంస కమలా కమలా। కమలాకమలాన్వయవర। కమలాకమలాస్య రాధగాన రెయిచటన్॥

క॥ కమలాకర కమలాకర। కమలాకర కమలకమల కమలాకారా। కమలాకర కమలాకర। కమలాకరమైన కొలను గనిరకాంతల్॥

క॥ విషధరనుత విషధరసుత। విషధరనుత విషధరాంత విధుధర వినుతా। విషధరసుత విషసుషపతి। విషధర విషవరదనిన్ను వేమరుదలతున్॥

క॥ గంగం దరంగ రవమెస। గంగంబ్రి వహించు నిన్ను గంగనుగొ.

నియే। గంగను బురములనెల్లన। గంగల నిర్జరులపురి తగం గనుపట్టెన్॥

క॥ లోలాలిలాలి లీలా। లీలా లీలాల లేల లీలలు లలు లే। లోలో లై
లాలలలో। లీలాలోలాలు లోల లేలూ లేలా॥

గీ॥ నాని నీనాను నేనును నానినాను। నాన నేనును నిన్నానినున్న
నన్ను। నెన్నసున్నను నిన్నెన్న సున్న నాన। నిన్న నేనన్న సున్న నన్నె
న్ను నన్ని॥

సీ॥ రాజనందనరాజ రాజాత్మజులు సాటి ధరణి నన్నయవేము ధరణి
పతికి। రాజనందనరాజ రాజాత్మజులుసాటి ధరణినన్నయవేము ధరణిపతి
కి। రాజనందనరాజ రాజాత్మజులుసాటి ధరణి నన్నయవేము ధరణిపతికి।
రాజనందనరాజ రాజాత్మజులుసాటిధరణి నన్నయవేముధరణిపతికి। భావ
భవ భావసత్కళా భావములను। భావభవభావసత్కళా భావములను। భా
వభవభావసత్కళా భావములను। భావభవభావసత్కళా భావములను॥

ఉ॥ రాధితరాధిరాధి రథరాధిత ధీదితపూర్వనీయ సాంద్రాధిత నా
ధినాధి తరదారిత రారితరారివైరి సుఛ్రాధిత నా ధ నాయతర చారిత
కూరిత వారితాంబు విస్ఫూధిత సాధులోక నుత పూరిత రాజిత పూ
ర్వశేఖరా॥

చ॥ తనతవ తాహితాహి యహితార కిమాల కలాలచంచరీ। జవ
జవ జాలజాల నహిజాలక వాలకపీలచుంబినీ। కవకవ కావకావశుక కా
హిత కాహిత లోకసుందరీ। నవనవ నావనావని వనాహితనాహితపూ
ర్వశేఖరా॥

క॥ జలకలకలకులకులకుల। జలదకలక జలజములుకజలమాలకపరూ।
ఫలనిలవలలన యులసత్ఫలదాయక ఫలిత లలిత పూర్వవివేకా॥

చ॥ శరశర కాండకాండ హరిచందన చందన నాగనాగ సుందర

ధర చంద్రచంద్ర శ్రీత నారద నారద తారతార భూ। ధరధగ రాజరా
జ హయదానవ దానవ కాశ కాశ సత్పురిపురమారిమారి హార భూధ
రి భూధర కాలకాలవా॥

క॥ మంచివి కుంచెడు శనగలు। మంచమ్ముపై నెండబోసి మరచితి న
క్కా। మించెను వర్షము గురిసెను। గుంచములోపోసినను పిల్లి కూనలు
బెట్టెఁ॥

మంచివి కుంచెడు శనగలు మంచముపై నెండబోసి మరచితిని, అక్కా మించను వ
ర్షం గురిసిన కుంచములో పోతును అక్కా పిల్లి పిల్లలు పెట్టినది

సీ॥ భుజగలోకాధిశ భోగితల్పశయాన హరిరూపధర మహాపురుష
యనుచు। నతులాబ్జ ముకుళవన్మోహితపాంచి రాజీవ రామార్చనీయ శ్రీరం
గయనుచు। మారీచ మదభంగ మహాత్త వాయువ్యాస్త్ర శరప్రసదృశ నే
త జలజయనుచు। సముచిగ్రవమాణవసర యోగిసిద్ధాణ కరిరాజవరద
శ్రీకాంతయనుచు॥ దలకు నులుకు నలంగు వెగ్గలుచు బలుకు। సఖులన
యనస్వన శిరోజ చరణ కలన। పవన కందర్ప ఘనహంస జవనసురగ।
భట నట ప్రియ సముదాయ పటిమదోప॥

తాత్పర్యము.

౧ నాయిక సఖులయొక్క నేత్రములు జూచుటచేత వాయువును- అతనికి వాహనము
లయిన లేళ్లను స్మరించుటచేత భయపడుచున్నది- అందుకు సర్పమందు శయనించగ స్వామి
ని స్మరించుటచేత వాయువునకును నరసింహరూపమును ధరించిన స్వామిని స్మరించుటచేత లేళ్ల
కును భంగముగును.

౨ నాయిక చెలికత్తెలయొక్క కంఠధ్వని వినుటచేత మన్మథుడును- అతనికి భటులయి
న కోకిలలును తోచుటవలన నులుకుచున్నది- అందుకు సాంబమూర్తిచే వర్ణింపబడిన పా
దాబ్జములుగలవాడా యనుటచేత మన్మథునకును- రామునిచే నర్చించపడిన శ్రీరంగనాయకు
డా యనుటచేత కోకిలలకును భంగముగును.

౩ నాయిక చెలికత్తెలయొక్క శిరోజములు జూచుటచేత మేఘమును ఆసమయమందా

డెడి నెమలియును- దోచుటవలన నలిగిపోవుచున్నది- అందుకు వారించుని ర్మాణచిన ప్రసిద్ధము యున వాయవ్యాస్త్రం గాండా యనుటచేత- మేఘములకును- శరత్కాలంబున పుట్టిం చిన నేత్రపద్మములకుగాండా యనుటచేత నెమ్మళ్ళకును భంగమగును.

౪. నాయిక చెలికత్తెలకొరకు పాదములు జూచిన హంసలును వాటికిష్టమగు పద్మము లును దోచుటచే భయపడి పరుగుచున్నది అందుకు అతిశయమగు వర్షాకాలమున యోగనిద్ర నుండిన గాండాయనుటచే హంసలకును- శరిరాజునకు వరిమిచ్చిన లక్ష్మీవల్లభా యనుటచే ప ద్మములకును భంగమగును.

సీ॥ ద్విరదంబునడతోడ సరిరాక ముఖభంగ దశనొంది నవ్వుతో దన
రజూచె। గగనంబు నడుముతో బగజెంది మధ్యమాంతము నొంది వేణితో
సమానబూనె। సారసం బంఘ్రితో సరిరాక సావర్ణ్యగతిమాని మోవితో
గదియజూచె। కనకారి కటితోడ నెనమాని నారివేషముబూని మేనితో
సరిగజూచె। దిరిగి సతికింత కుచ బాహు సరస నాసికలకు భయమం
ది మొరపెట్టి గతులు మాని। యొరగి ధరగూలి వత్తులై యొకట రెంట।
మూట వాల్గంటితో సరినొనయవయ్యె॥

తాత్పర్యము.

ద్విరదము నడకతో సరిరాక ముఖం భంగమయి- అనగా ద్వి అను అక్షరంపోయి- రదమ యి - నవ్వుతో సమానం గాజూచెను గగనము నడుంతో విరోధపడి మధ్యమము పోయి అ నగా గ్ర అనుఅక్షరం పోయి గనమయి- మేఘమయి- కొప్పుతో సమత్వముబొందెను. సారస ము పద్మం పాదంతో సరిరాక సావర్ణ్యగతమాని అనగా సా అను అక్షరంబోయి రసమయి మోవితో గదియజూచెను- కనకారి- బంగారపుచక్ర ంకటితో సమత్వమునుబొందలేక నా రివేషం పూని అరి అను అక్షరంలేని వేషమును ధరించి అనగా కనకరూపంవహించి శరీరం తో సరిగాజూచెను- తిరిగి తలక్రిందై అనగా రదము దరమై గనము నగమై రసము- సరమై- కనకం- కనకమై భయమంది- భయార్థకమయి మొరబెట్టెను. అన దరము అనగా శంఖం మొ రబెట్టెను. గతులు మాని నడవలేక అనగా నగము నడవలేకపోయెను- ఒరగి- ఒరిగిపోయి అన గా సరము ఒరిగిపోయినదనుట- ధరగూలి- భూమియందుబడి వత్తులై తీగలై ఒకవిధము- రెం డు విధములు- మూడువిధములచేతను ఆ స్త్రీతో సరిగాకపోయెను.

గీ॥ అతివ కచ నాభి జఘన దేహాననము తమినద రసా లతారాజ

పానిరాన। రణమునంతమునాదినేత్రి గళభుజ న। ఖోష్ఠకుచవచోదంతము లుభయగతిని॥

టీ॥ అవి- స్త్రీయొక్క నాభి. జఘనం దేహం- ఆననం అనంతము- చివర యక్షరం లేకుండునట్టి॥ తమీ, నద, రసా, లతా, రాజ- వీరలను నిరాకరించుచున్నది. నేత్రి, గళి, భుజ, నఖ, ఓష్ఠం, అనాది- ఆద్యాక్షరంబులేని- మీన, దర, వాల, తారా, జహ వీట్లనునిరాకరించుచున్నది. కచం, వాక్కు, దన్తములు- ఉభయగతులన్- రెండు ప్రకారములచేతను అనగా ఆది అంత అక్షరములులేని మీనద, రసాల, తారాజములను నిరాకరించుచున్నది- మీనదములనగా చక్రవాకంబులు- తారాజములనగా ముత్యములు.

తే॥గీ॥ అధర ముఖవర్ణ సూన్యంబు లతివకుచము। లాననాకారరహిత మబ్జాక్షిమేను । అజ జఘనమండలము హంసయాన కురులు । చరమభాన్వితకరములు చానతొడలు॥

టీ॥ స్త్రీయొక్క కుచంబులు- అధరశబ్దంలో మొదటివర్ణంచేత శూన్యంబులు అనగా ధరములు, పర్వతములు- స్త్రీయొక్క శరీరం- ఆననశబ్దమందు ఆకారం లేనిది- అనగా- ననవలెనున్నది- హంసయానకురులు జకారంలేని జఘనమండలం- మేఘమండలం. స్త్రీయొక్క తొడలు- అన్తమందు- భకారంతోగూడిన కరములు అనగా కరభములు- మణిబంధంమొదలు- కనిష్ఠాంగుళివరకునుండు చేతియొక్క భాగంబునకు- కరభమనిపేరు.

క॥ విధుకృత కదనము వదనము। మధుకర నికరముల గేరు మగువ చికురముల్ । విధు మధుకర లీలాజయ మధురోక్తులు పిక్కలౌర మధురాధరకున్॥

చంద్రుని జెయించిన ముఖంగలది- తుమ్మెదపంక్తిని తిరస్కరించిన కురులుగలది- చంద్రునియొక్క సుధారసమునుజయించిన వాక్కులుగలది- వి- విగతమయిన ధు- ధువర్ణంగలిగిన మధుకరశబ్దమును జయించిన పిక్కలుగలది అనగా మధుకర అను శబ్దములో ధు- అనే అక్షరముపోతే మకర అనే శబ్దమాయెను- అనగా మొసలిని జయించిన పిక్కలు కలదని తాత్పర్యం.

చ॥ సతికుచ వాక్సమత్వ మరిజాత సుధల్గొనబూనివాముసై। హతులయి వారిజాత వసుధాకృతులూని యుదృష్టితంబ ని।ర్జిత రుచిగాంచి

యుం మది నరిత్వము జెందిన చంద్రసేవధిస్థితని ముఖాంగముల్ గెలి
చె సీతగదిన్నిట నోంటినోడినన్॥

టీ॥ స్త్రీయొక్క కుచంబునకు వాక్కునకు- అరిజాత, సుధలు సమానంకాపోయి వా
దులై పకారవాదినిగల్గవై హతులయి- వారిజాతవసుధలయొక్క రూపకంబులాసియు- నేత్రాని
తంబములచేత జయింపబడిపోయి తుదకు శత్రుత్వంబొంది-తుదియందు అనుపమునుబొం
ది- వారిజాతారి, వసుధాగ్నైన ముఖమున్ను- శరీరమున్ను వాటిని గెలిచెను యెన్నివిధం
బులనైన ఓడుటయేగాని గెలుచుటలేదు- అరిజాత అనగా చక్రవాకం.

చ॥ అలఘన చంద్రబింబ సమమై తనరారెడు వక్త్రమందులో।
గలసిన నామ భేదములకైవడి నొప్పెడు కప్పుకొప్పుచెక్కులు రదనాం
శుకంబు లవి గుబ్బలకున్ సరిరాకపోయ। చేతులు సరులయ్యెదానివలె
నున్నది చిత్రపుటూరు బోటికిన్॥

టీ॥ ముఖం సాంద్రమయిన చంద్రబింబం వలెనున్నది- అందులో గలసిన నామభేదము
లనగా- ఘనం- చంద్రం-బింబం- నల్లనికొప్పు మేఘంవలెనున్నది చెక్కులు- చంద్రం- కర్పూ
రం లేక వెండివలెనున్నది- రదనాంశుకం అనగా నధరోష్ఠం- బింబంవలె- అనగా దొండ
పండువలెనున్నది- అవి అనగా పర్వతం కుచములకు సరిరాకపోయెను- చేతులు హారంబులా
యెను చిత్రమయిన నూగారు ఖడ్గం వలెనున్నది.

గీ॥ కాంతనెమ్మోము గెల్చు కంజాతములను। కాంత కంజాతములు
గెల్చు కంధరమును। కంధరంబును సమదశంఖంబు గెల్చు। శంఖభావం
బు నయ్యర్ధచంద్రు గెల్చు॥

టీ॥ కాంతముఖం పద్మములను గెల్చును- కాంతశిరోజములు మేఘమును గెల్చును- కం
ఠం శంఖమును గెల్చును- నుదురు అర్ధచంద్రుని గెల్చును.

చ॥ నల శశిబింబ సంపదలణంచు సతీమణి పాణిపల్లవం।బులు నగు
మోము నారు జిగిమోవియు వాక్యములున్ బిసాళిమీ।నులగరిమంబణం
చు నరుణోష్ఠ భుజంబులు నుందయానముల్। నెరుకలు నాసికంబుతగు
నత్తులు నిబ్బరపుం గుచంబులున్॥

నానార్థగాంభీర్యచమత్కారిక.

టీ॥ సతీమణియొక్క పాణిపల్లవములు, నగు యీ రెండును పద్మసంపద నణచుచున్నవి. అనగా పాణిపల్లవం సాదృశ్యం చేత పద్మమును గెలుచుచున్నది- నవ్వు వెన్నెల గాన పద్మ కాంతి నణంచుచున్నది. మోము చంద్రుని సాదృశ్యం చేత గెలుచుచున్నది- అది సర్పం గాన రాహువై చంద్రుని కాంతి నణచుచున్నది- మోవి సాదృశ్యం చేత దొండపండును గెలుచుచున్నది- వాక్యములు శుకములుగాన దొండపండ్లను అణచుచున్నవి. అరుణోష్ఠయైన స్త్రీయొక్క భుజములు సాదృశ్యంచేత తామరతూండ్లను గెలుచుచున్నవి- మందయానం గజం గాన తామరతూండ్లను అణచుచున్నది- నెరుకులు- అనగా శిరోజములు సాదృశ్యంచేత తుమ్మెదలను గెలుచుచున్నవి- నాశికం సంపెంగపువ్వుగాన తుమ్మెదల నణచుచున్నవి. కన్నులు సాదృశ్యంచేత చేపలను గెలుచుచున్నవి- కుచములు చక్రవాకములు గాన చేపలను అణచుచున్నవి.

చ॥ మృగధరబింబ సంపదలమీరు వధూటిముఖంబు వేణిచె। ల్వగును
నుజూపు కొనుకటియందపుటూరును మోవిపల్కుల। బ్జగునుపసాళి చంద
ములబైకొనునంఘ్రిదరస్మితాక్షులున్। బిగిచనులున్ భుజంబులును పేర్మి
నడంల్ కురులంగనింబులున్॥

వధూటియొక్క ముఖమును- వేణి రాహువుగనుక చంద్రబింబముయొక్క సంపద నణచును- నునుజూపును- కొనును- మృగసంపద నణచును- కొను సింహమని తాత్పర్యం- కటి- అందపుటూరును- కరసంపదను- కొండలయొక్క సంపద నణచును- ఊరు- వజ్రాయుధమని తాత్పర్యం- మోవిపల్కులు- బింబ అనగా దొండపండును- అణచును- పలుకులు- చిలుకలు అని తాత్పర్యం- అబ్జ- పద్మములు- చేపలను- పాదములను- చిరునగవును- పద్మములను- చిరునగవు వెన్నెలయని తాత్పర్యం- అక్షులు- చేపలు- చేపలను- చనులు- చక్రవాకములు [illegible] చేపలను దినునని తాత్పర్యం- భుజములు- నడుకలు- తామరతూళ్లను- నడుములు [illegible] తామరతూళ్లను దినునని తాత్పర్యం- కురులు- అంగములు- తుమ్మెదలను- [illegible]- చంపకములని తాత్పర్యం.

చ॥ యువిదమిటారి చన్నవకనోడి గుబ్బచ్చములూనమాచు రెం। డవత
నుబూపయుం మొదటివైజగుణంబును వెండిపీగిమె। త్తవడిరజస్థతింపోర
గి తాపి[illegible]త్రియన్మై యుదాత్తతా। ధివసతియయ్యాశొప్పెను గలింగన
జాలకతు[illegible]చనే॥

సుందరియొక్క - చనుగవకు గుచ్ఛం. పువ్వుగుత్తి- భిన్నమై- కు- లేనిదై- గుచ్ఛముగు ట రెండవశరీరం- నిజగుణమును వెండియు- తొలుదొడ- వాడిపోయి- పరాగం పోయి- స్థానం చెడి- గకారం లేకుండుటకాశ్రయమై- ఔన్నత్యమునకు స్థానమయ్యెను- ఉకారం చేత గ్రహింపబడిన లకారమునకు స్థానమయి- ఆ స్తనములయొక్క రీతిని పొందలేక తుచ్ఛ మయ్యెను అని తాత్పర్యం.

క॥ కొమరుగుబ్బలతోఁ బోరనగము। లావృద్ధిగనియారుగమనమునకు।
లాగి మొదటపుం భావంబైతుమ। పాక్కలికోడెగతులుగలుగనికనరే॥

స్తనములతోఁ బోరలేక నగములు- మిక్కిలివృద్ధిగని- ఆకారవృద్ధిఁబొంది-నాగములై- అరు- గమనములకోడి-పౌరుషమునుబొంది-మొదట- పుం-శబ్దముగలదై పున్నాగమై భూమియందునా టోడెను.

గీ॥ కచకుచాననగళనేత్రకరయుగముల। కళికుభృచ్చంద్రశితరవారిజ
లతలోడి। పారెధరజొచ్చెగృసియించెనీటమునిగె। బంకమునజిక్కెనిడు
ద్దలైబయలుకురికె॥

కొప్పునకు - కుచములకు- ముఖమునకు- కంఠమునకు- నేత్రములకు- చేతులకు- తుమ్మెదలు - పర్వతములు - చంద్రుడు - శంఖం , పద్మములు - లతలు - వోడిపోయి తుమ్మెదలు పారిపోయినవి. పర్వతములు భూమిలోకి వెళ్ళిపోయినవి. చంద్రుడు క్షీణించుచున్నాడు. శంఖం నీళ్ళలోకివెళ్ళిపోయినది. పద్మములు బురదలోకిచేరినవి. లతలు పొడుగులై పయికి పడిపోయినవి.

గీ॥ పల్లవంబూనిసఖియమేనెల్లజేసి। పద్మగర్భుండులాదీసి వాగుడి.
చ్చి। బూవిసర్జించియప్పుడప్పువ్వుబోడి। డెందమొనరించెసందేహమెం
దనేలా॥

చిగురుటాకులతో చిన్నదానిశరీరమంతా చేసి బ్రహ్మదేవుడు పల్లవంబు అనేశబ్దంలో -ల- అనేఅక్షరముతీసివేసి, -వ- అనేఅక్షరముకు గుడియిచ్చి, -బు- అనేఅక్షరముతీసివేసి శేషించిన అక్షరములు పవి అయినవి. పవి అనగా వజ్రాయుధముగా ఆచిన్నదానికిమనస్సును చేసినాడని తాత్పర్యం.

గీ॥ కిసలయంబుననీమేనుబూసగజేసి। సరగకీదీసి యాయూడ్చిసా
గుడిచ్చి। జేసెగాఁబోలుధాతసీచిత్తమురర। గాకగల్లునెసీపునీకఠినబుద్ధి॥

చిగురుటాకులు అన్నీనీయొక్క శరీరం జేసి కిసలయం అనేశబ్దంలో -కి- అనే అక్షరము తీసివేసి -య- అనేఅక్షరముతీసివేసి -స- అనే అక్షరముకు గుడి యిచ్చి శేషించిన అక్షరము ఱుశిల అయినవి. శిలఅనగా రాయి, బ్రహ్మదేవుడు రాయిగా నీ మనస్సును జేసినాడాయేమి, అని తాత్పర్యం-

సీ॥ ఘనకేశియనినీవుచనకరాకుసమీర భుజగరోమాళియీపువ్వుబోణి। మీనాక్షియనినవో మీరకుకోకంబ చంద్రికాహాస యీచంచద్వపదన। బింబోష్ఠియనినవో బెదరించకుశుకంబసాంకవామోదయీసన్నుతాంగి। పద్మాస్యయనినవోకలహించకుమృగాంక స్వర్గ్భాను వేణియీజలజపాణి। శ్వాసవక్షోజవచనాస్యవాసవముల। బంధువులుగానమీకు జెప్పంగవల సె। నిటులవినకున్నపరువులనిడుటయెగిరి। పడుటకూయుటకందుటఫలము మీకు॥

౧- ఓ వాయువా మేఘములవంటి తలవెంట్రుకలుగలదనిముట్టరాకు- భుజగమువంటినూగారు- గాలిని మ్రింగునని భావం-

౨- ఓ చక్రవాకమా మత్స్యములవంటి నేత్రములుగలదనిఅధిక ప్రసంగముచేయకుమీ వెన్నెలవంటి నవ్వుగలది- చక్రవాకములకువిరహం గలుగును-

౩- ఓ చిలుకా దొండపండువంటియధరముగలదని బెదరించకు- యీవిడ పునుగు వంటి పరిమళం గలది- పునుగుపిల్లి చిలుకనిజంపునని తాత్పర్యం-

౪- ఓ చంద్రుడా పద్మముఖియనికలహం చేయకు- రాహువువంటిజడగలది- రాహువుచంద్రుని మ్రింగును- గాలి శ్వాసమునకుబంధువు- చక్రవాకముస్తనములకు బంధువు- వచనములకు చిలుక బంధువు- ముఖమునకుచంద్రుడు బంధువు- యీప్రకారం బంధువులుగనుకమీకు చెప్పవలసివచ్చెను- అటులవిననియెడల- పారిపోవుట- యెగిరిపడుట- కూయుట- కందుట- మీకు ఫలము. అధికప్రసంగము చేసినవారికింతే ఫలమని తాత్పర్యం-

సీ॥ రాగాదనక చక్రరాజి తన్నలయింప రాజానుజా మనోరమణ యనుచు। కోడిగంబెనయ జొక్కుట సదాగ్రహమాది ననుగాడ్పునోంప శేషాంకయనుచు। ముఖవరాంతరరంగ ముచితమేయన తమీ గమను జేచగ దమశ్శమనయనుచు। తుది శరస్థితి జేయ దోషమన్న మరుండుతె

గజాడ హరశర స్త్రీర్థయనుచు। సఖుల రదనేత్ర చరణోల్ల సత్కుచము లు। కోరక చకోర పల్లవ కుధరములను। వెలయు నళి చంద్రికాఘ కోకి ల పయోదములను। గనె, నగె, పల్కె, వేనలిపిదల్చె॥

రాగూడదని యాలోచింపక చక్రవాకపక్షులకు యీహూం బాధపెట్టగా- చంద్రుని చెల్లెలివి నిమిటీ యనుచున్నది- చక్రవాకములు చంద్రుని దలంచుటవలన భయపడుచున్నవని తాత్పర్యం, బాల్యంచేత చొక్కగా ఆగ్రహమెందుకన గాలి బాధింపగా శేషచిహ్నాడా యనుచున్నది- గాలిని శేషుడు తినునని తాత్పర్యం, కుంభమున కెప్పడూ భంగం చేయుట తగునా యనగా చంద్రుడు బాధింపగా చీకటిని బోగొట్టువాడా యనుచున్నది. చీకటిని బోగొట్టినరాత్రి యుండదు గనుక చంద్రుడుండడని తాత్పర్యం. తుదను బాణములు నిలుపుట మంచి గాదనగా మన్మథుడు చంపుటకై రాగా శివుని శిరస్సును గంగచేతను పవిత్రంజేసినవాడా అనుచున్నది. తన చెలికత్తెలెక్కు దన్త- నేత్ర- చరణ- కుచములు జూచి-పూమొగ్గ- చకోరం- పల్లవం- పర్వతం అనుకొనివచ్చిన తుమ్మెదలు- వెన్నెల- కోకిల- మేఘములు రాగా- చూచెను- నవ్వెను- పల్కెను- కొప్పువిప్పెను- తుమ్మెదకు పరాభవముకొరకుకన్నులు జూపినది. నవ్వుటవలన- వెన్నెలకుపరాభవం పల్కుటవలన కోకిలకు పరాభవం- కొప్పు విప్పుటవలన మేఘమునకుపరాభవం అని తాత్పర్యం.

స॥ అంధకప్రియ సూతివై విషపంకసంకలితాంకము వహించు ఖలుడవీవు। యనిశమ్ము నెత్తమ్ములను మారుకొని సత్ప్రధానతల్ జెరుచు నీ మేనమామ। భాసుర నృపపదజా హాంకుచ్ఛదాపకర్షణ కర్కశుండునీ యొసగు సఖుడు। ధరణినెల్లడ ప్రసూత ప్రసవాభిఖ్యను వహించి దిరుగు నీ సహచరుండు। ఔర దర్పక మీరు కృష్ణాలకాప। కార నైరస్యమున ధర్మసూరులగుట। భీమ విజయాహిత గుణానుకామ మహిమ। అవని. మష్టచతుష్టయంబనుటకరుదే॥

ఉదకప్రియుడైన నారాయణునికి ప్రియపుత్రుడవై ఉదకపంకంతోచేరిన పద్మమునువహించిన దుర్మార్గుడవని మన్మథునిపరమైన అర్థం. అంధుడైన ధృతరాష్ట్రుని పుత్రుడవై పాపంతోగూడినవాడవు అని దుర్యోధనపరం' ఎల్లప్పుడు పద్మములబాధించి నక్షత్రప్రాధాన్యం బోగొట్టువాడు నీమేనమామయగు చంద్రుడు. ఎప్పుడు జూదములాడి సత్పురుషప్రాధాన్యము ను జడగొట్టువాడని శకునిపరం. ప్రకాశమానమైన వృక్షస్థానమందుపుట్టిన తెల్లని పండుటా.

కులను పూఁడదీయునాడు నీ సఖుడైనగాలి. ద్రౌపదియొక్క తెల్లని వస్త్రాలు సహరించిన వాఁడని యర్థాంతరము. భూమియందుంటూ పుట్టిన పుష్పముల శోభను హరించిన నీస్నేహితుఁడైన వసంతుడు. భూమియందుంటూ శ్రేష్ఠుఁడైన సూర్యుని కొడుకు పేరు వహించినవాఁడని కర్ణుఁడని అపర సన్న్యాసమాయునియు- నిర్జించువాఁడా అనర్థమనరం. శ్రీకృష్ణునిగా మన్మథుఁడనరం. ద్రౌపదికేశాకర్షణకారుఁడని అనర్థమనరం. ధర్మజునకు విరోధం. ధర్మరాజునకు విరోధం. భయంకరమైన జయంచేతి సంహారింపబడిన సుయోధనుఁడనువారని- భీమునకు- అర్జునునకు- విరోధం చేసినవారినియు- నష్టచతుష్టయముతోఁగా- మనఃఫలమేవి- వాయువు- వసంతుఁడు- రెండవయుగ్మం- అనర్థమన- శకుని- సన్న్యాసన- కిర్ముడలని తాత్పర్యం.

సీ॥ నడచెనా గంధ సింధుర యూథ్య మేదంతి దంతుల నటుండు
డుంచుచున్నను। పలికె నా పల్కు కలకంఠ కలగానకుండజేసె నని నటుండు
డుచున్నను। నవ్వెనా చంద్రికా నవహీర మల్లికా జరిజారసుల నటుండు
డుచున్నను। చూచెనా పుష్పనారాచ జాతోత్పలతోయజ దీధితుల నటుండు
డుచున్నను। యేమి జెప్పుదు నా యింతి కెవ్వరీడు। యహహా యిది నీకు రతి
కేళి కబ్బెగాక। పరమభాగ్యైకశాలియో పాండురంగ। విఠ్ఠలేశ యనం
త రవిసన్నికాశ॥

నడచితే గంధగజములయందు మదంతోఁగూడిన యేనుగుల సమూహమును నిరాకరించుచున్నది పలికితే వీణా-కోకిల-పారావతముల ధ్వనులను నిరాకరించును. నవ్వితే వెన్నెల- వజ్రములు- మల్లెలు- సరములను నిరాకరించును. చూచితే మన్మథ బాణములైన పద్మముల యొక్క కాంతులను నిరాకరించును ఎత్తుగీతయొక్క నాలుగు చరణముల అర్థం స్పష్టంగా తెలుస్తున్నందున యిచ్చట వేయలేదు.

సీ॥ కంధరం బలకంసంకాశంబు గాలేక లలనవక్త్రోజ్జ్వలత్వంబు గో
రె। చంపకంబా మోహనరజోకముఖ్యపటీరతగంధి కాంతి నాసికంబు
గోరె। ప్రకరంబు నేత్రాసంపదనుని క్రొంకృతిదప్పు కింతాకృతి కనరు గో
రె। పవనంబు నిశ్వాస ఫణితిగా కపకాంగగణంబుగాని యానస్వన గతిని గో
రె। తిరిగి కటి నాభి హాసకృతి ప్రశస్తి। గనక మొరవెట్టె సుజనవడె ఖం
డితమ్ములై। వంకరతనంబుబూని త్రివర్గ్యఫలము। లలముకొని మెరలకుమా

రమాయెనోర॥

సంధరము- మేఘం- ముంగురులతో సమానంగాలేక- క- వర్ణంలేక అనగా ధరమయ్యె నన్నమాట. పర్వతంబాయి స్తనములతో సామ్యమునుగోనది. చందనం ఆసాదసరని ము ఖ్యప్రాశస్త్యంలేక మొదటివర్ణంలేక- అనగా దనమై బంగారమై కాంతిసామ్యమును కోరె ను- ప్రదరంబు- బాణం నేత్రసంపదకు భయపడి ప్రక్షిప్తమైన ఆకారంతప్పి- ప్ర- లేక- దర మై- కంఠంతో సామ్యమును బొందగోరెను పవనం- వాయువ నిశ్వాసపద్ధంగాక- అపకారము నుపొంది- పకారంలేనిదై- వనమై యౌవ్వనంయొక్క సామ్యమును గోరెను. తిరిగిపోయి త లక్రిందై- అనగా- ధరము- రధమై- దనము- నదమై- దగము- రదమై- వనము- నవమై- కటి- నాభి- హాస కృతులయొక్క ప్రశస్తిని బొందలేక రధము- మొరపట్టి- నదము గుడివడి- రద ము అనగా దంతము- ఖండితమై- నవముపంకరబొంది మూడింటివర్ణం తొమ్మిదై సాదృశ్యం బునకు దూరమయ్యెను.

గీ॥ ఆననాధరగళమూర్తులతివకజుడు। చంద్ర కురువింద శంఖ చం చలత జేసి। నంమ తచ్చిహ్న కాఠిన్యశిత చలతలు। పొందిరి కచ కుచ హా స దృష్టుల నొనర్చె॥

ముఖం- అధరోష్ఠం- కంఠం- శరీరం బ్రహ్మదేవుడు- చంద్రుడును- కెంపును- శం ఖమును- మెరుపును- చంద్రుడును ముఖమునుజేసిన్ని. కెంపును అధరోష్ఠంచేసిన్ని- శంఖము ను కంఠమునుజేసిన్ని- మెరుపును శరీరంగాచేసిన్ని చిన్నదాన్ని సృష్టించి వాట్లలో నున్న జబ్బులను తీసినాడు- అవియేవనగా- చంద్రుడులోవున్న నయ్యంకమున్ను- కెంపు యొందున్నకాఠిన్యమున్ను- శంఖమందున్న ధావల్యమున్ను- మెరుపుయొందున్న చపలతనున్ను తీసి తిరిగి ఆచిన్నదానియొక్క అవయవములయందే పొనివ్వకుండా సటిరనాడు- అవి యేటి యుందనగా నయ్యంకం కొప్పయందుననున్ను- కాఠిన్యం కుచములయందున్ను- ధావల్యం నవ్వు యందున్ను- చపలతను నేత్రములయందున్న సర్దినాడు.

చ॥ వనద ఝషేంద్ర జంబిర సువర్ణములన్ గిరి నీట నింగి చెట్ల ను సెగ నెకట నీద బహుళవ్యధబొల్పడ మాగ కాగ నార్వను బెళుకం గ కంద నిలరాల కరుంగను నీర్ముగ్రకట మున్న నవయ నొకుటవడ నీరుగ నొనర్చె కచాక్షిముఖ స్తనాంగములూ॥

మేఘం- చేపలు- చంద్రుడు- నిమ్మవళ్లు- బంగారమున్ను యివి ఆచిన్నదానియొక్క కొప్పు

కన్నీ- నేత్రములకున్ను- ముఖమునకున్ను- కుచములకున్ను- శరీరమునకున్ను సమానము కున్ను ఆ అవయవములతోడి తపస్సులను చెల్లెను- పర్వతములమీదికి మేఘములున్ను, నీళ్లలోకి చేపలున్ను-అంతరిక్షమును చంద్రుడున్ను- చెట్లను నిమ్మపండ్లున్ను- అగ్నిహోత్రములోనికి బంగారం వెళ్లి- అక్కడికి పూరుకోక- పయికియెక్కుతున్నవి మేఘములు- యీదులాడుతున్నవి- చేపలు- ఉత్తరపక్షమందు శుక్లపక్షమందు బాధపడుతూవున్నాడు చంద్రుడు- వాడిపోతున్నవి నిమ్మపండ్లు- కాగిపోతున్నది బంగారం- అక్కడికి పూరుకోక అరుస్తూవున్నవి మేఘములు- బెదురుతూవున్నవి చేపలు- కందిపోతూవున్నాడు చంద్రుడు, రాలిపోతూవున్నవి నిమ్మపళ్లు కరిగిపోతూవున్నది బంగారం- అక్కడికి పూరుకోక నీళ్లుగ్రక్కుచున్నవి మేఘములు- మునిగిపోతూవున్నవి చేపలు- అణిగిపోతూవున్నాడు చంద్రుడు- నుసికెలుపడిపోతూ వున్నవి నిమ్మపళ్లు. నీరయిపోయినది బంగారం.

చ॥ వర భుజగేశ సింహములు శ్వాసవిలోకన న్యాయమో। వర
ములకోడి వారధి పదంబుల పుట్టల పూరులన్ గుహాం। తరముల మున్గని
క్కిన తాగి రపింపగ నిట్టూర్పు లెవ్వ। న్వరగతి నేగి నీడగని తొట్రుపడం
దగ జేసితౌ చెలీ॥

శంఖం, సర్పం, లేడి, సింహమున్ను- కంఠమును, జడను చూపులను, నడుమును, సమానమును పొందుదామనివచ్చి ఓడిపోయి సముద్రంలోకి వెళ్లిపోయినది శంఖం. పుట్టలోకి వెళ్లిపోయినది సర్పం, గడ్డలోకి వెళ్లిపోయినది లేడి, గుహలోకి వెళ్లిపోయినది సింహం, అక్కడికి పూరుకోక మునిగిపోతున్నది శంఖం, నిక్కిచూస్తున్నది సర్పం, గడ్డితింటున్నది లేడి, దాగున్నది సింహం, అక్కడికిపూరుకోక అరుస్తున్నది శంఖం, బుస్సుమని నిట్టూర్పులిస్తున్నది సర్పం, వేగంగా పరుగెత్తుచున్నది లేడి, తననీడను తానుచూచుకొని తొందరపడుచున్నది సింహం, యీలాగా చేస్తివిగదా చిన్నదానా.

క॥ నలుగురు నిను బలుమారును। గెలిచితి సుగుణోక్తిదీప్తికీర్త్యాకృ
తులన్। నలుగురు నిను బలుమారును। భళిభళియన వెలసితౌర భాగ్యత
రంగా॥

నలమహారాజు- గురుడు- సూర్యుడు- బలరామస్వామి- మన్మథుడు- పలుమారును సుగుణం- యుక్తి- కాంతి- కీర్తి- రూపము వీట్లచేతను వీర్లను గెల్చితివి. సుగుణములచేత నలుని- యుక్తులచేత గురుని- కాంతిచేత సూర్యుని- కీర్తిచేత బలరాముని- రూపముచేత మన్మథుని- నల

మహారాజు- గురుడు- సూర్యుడు- బలరామస్వామి- మన్మథుడు- వీరలు భళిభళియనగా యే మి ఆశ్చర్యం- భాగ్యతరంగుడా.

చ॥ కనిసకుచాననాంగరుచిగిన్నెలతో నెలతో లతో న్నతిన్। గోనకోని వాకి/- నీక్షణముకో యిలకోయిల కోల బాణ కో।ఘునకిచ కంఠ గూపము లు కంకరిన్నై దరన్నై రన్నైక్యమై। వనిత నోసల్పఘుల్ నడుము చంద్రహా రిణ్ లహరిణ్ హరిణ్ నగుణ్॥

కోపించి పెంపగు చిగిన్నెలతోను- ఆననరుచి నెలతోననగా- చంద్రునితోను- అంగరుచి తీ గెయొక్క- కోన్నతికముసుభాండి- వాక్కు- కోయిలకో- కిటి యలకో- అనగా భూమిగా- ఈ క్షణము- లకోంకో అనగా బాణమునకో- గొప్పదైన కిచం నేసుమ్ము- కంపం శంఖమ్ము- రూ పము లక్ష్మితో ఏకత్వముసుభాండి- ఆ స్త్రీయొక్క నుసలు చంద్రుని- బళిలు ప్రవాహమును- నడుం సింహమును- నభ్యసు-

క॥ అహాహా దాని పిరుందులు। రహిం నెన్నగ దానిబోలు రభసంబె నగుణ్। మహిళా మధ్యం బెన్నగి। మహిళా మధ్యమున బోలు మానవ నాథా॥

హాశ్చర్యం- దానిపిరుదులు సొగసుచేత యెన్నగా- దా- అనే అక్షరమును బోలును- రెండవఅర్థం- హాశ్చర్యం ఆస్త్రీయొక్క పిరుదులు లెన్నగా ఏనుగనుబోలును- అనగా యేను గ కుంభస్థలములవలెనున్నవని తాత్పర్యం- ఓరాజా స్త్రీనడుం యెన్నగా భూమియందు- ళా- అనే అక్షరంయొక్క మధ్యప్రదేశంవలె నున్నదని తాత్పర్యం-

క॥ మహిళా పున్నాగంబులు। రహింగుసుమ కదంబలీల గ్రాలగ న చ్చో। మహిళా పున్నాగంబులు। రహి కుసుమ కదంబ లీలలం గ్రాలె గడున్॥

మహిళా- ప్రేంకనపుటీగెయున్న పున్నాగంబులు, పొన్నచెట్లున్ను, పుష్పసమూహముల యొక్క విలాసలచే నొప్పుచుండగా, మహిళా, నాయికయున్ను- పురుషశ్రేష్ఠుడైన నాయకు డును- కుసుమకదంబలీల, మన్మథలీలను అనగా సురతంయొక్కలీలగా ప్రకాశించెను.

క॥ ఆ చపల న్యలోచన। నేచకి కచ రుచికి నోడి నేఘ నిచయ ముల్। ప్రావీనబర్హి మోసెను। నీచతకుసహించి తన్మణి న్యాయులాడవన్॥

ఆస్త్రీయొక్క నల్లనికేశములయొక్క కాంతికోడిపోయి మేఘసమూహములు తాము నీచతను ఒప్పుకొని ఇంద్రనీలములకాంతిబొందుటకు ఆయింద్రనీలములకు దాసులైయున్న ట్లగ్రని చూచుచున్నవి॥

గీ॥ అల్లచెలిమోవి బింబంబు నపహసించు। దాని కెనయగుచుండును దానినడలు। అదియు సరివచ్చు కుచములకదియె సరియె। మోముగలదిలని టువంటి ముదితగలదె॥

ఆచెలియొక్క అధరోష్ఠం దొండపండును పరిహసించును, ఆశిడసడకలు యేనుగునడకలు మానమగును, కుచములకు అదియె సాటిగానుండును, అనగా వాటికదియె సమానము, అది యొసరియె, పర్వతమైన సమమగునా, మోము, కలది, కళలుగల చంద్రునివంటిది, ఇలను ఇట్టి స్త్రీకలదా॥

ఉ॥ లింగనిషిద్ధగల్వలచెలింగని కర్దమరూషితక్ మృగాళిలింగనిసంత తాళి లవలింగని కంధర మేచకుక్ త్రిశూలిలింగని కృష్ణచేలుని హాళింగని నీలకచక్ విధాత్ర। నాలింగని పాండురంగవిభునింగని కీర్తిహాసంబె దిక్కులక్॥

కళంకంబేత నిందితుడైన చంద్రునిజూచియును, బురదసంపర్కంబేత శెడిన తామరతూడునుజూచియు. సంతతాళి- యెప్పుడును తుమ్మెదలవెక్కుడుతీగెను నిచ్చియును, కంఠము నల్లగానున్న సాంబమూర్తిని జూచియు నల్లని వస్త్రంబుల బలరామస్వామిని జూచియును, నల్లని తలవెంట్రుకలుగల సరస్వతీదేవిని జూచియును, పాండురంగవిభుశ్రేష్ఠునియొక్క కీర్తి దిక్కులను నవ్వెను,

చ॥ వనదరమాభగొప్పనయ వాదిగదా నెదిరించె నాభి మేల్లనగ నానాదితానని గళంబును దాదిగ్వెతి। నేనె పొమ్మని తను కాంతియు స్సనగ నమ్ముఖరత్నము। మాన్చిమధ్యముక్ [illegible] రుగక్ నఖాళినగువీనులుసాటి కి హెచ్చుబోటికిక్॥

మేఘలక్ష్మి కాంతిచేత కొప్పు ఒప్పుచుండగా నాభి ప్రతివాదియై అనిన్ని, -వ- కారము దిగ పోయినదనిన్ని, నదరమాభ, నుడికాస్తి నెదిరించెననియు, మెల్లువి చారంపగా అనాది తాననియు, నకారం విడిచితే తాననియు, దరమాభ, శంకాని, గళమెదిరించెను- శరీర కాస్తి,

తిల్లిన్నైయనియు, ద- వర్ణముపోగా సనియు, రమాధవైనదనియు, ననగా లక్ష్మీకాన్తి తుల్యమై నదనియు, శ్రేలుటనుమాన్పించి - ర - వర్ణము తీసియనియు, మాధ, అనగా లేదనియు, మధ్యము ములేనిదయ్యెను అనియు లక్షించు రా తిరుగగా, భమా, అనగా నక్షత్రకాన్తి సఖాళి, రద, ద న్తము, నళ్ళు, నవ, తొమ్మిది అంతెవలె చెళులున్నవనియు, తాత్పర్యం-

శా॥ నాళీకంబు నళీకయుక్తి బయలైన న్మధ్యమశ్రీకికో। పై లెక్కింప
గ నాపయిఁగుచవచఃప్రారూఢికాపైజనన్। బాలాగ్రీవకు సాటిగామి
గరముల్ప్రార్థించి పాదంబుల్ప్రాలనీవ్రీలె। నళీకయుక్తి సతికన్నన్నైలం
గెం మటన్॥

నాళీకము, అసత్యమైనయుక్తిచేత అనగా -ళీ- అను వర్ణము లేక బయలుయ్యెనన్ ఆకాశం గా అనగా నాకమనగా ఆకాశంగాన మధ్యమశ్రీకి సరియయ్యెను- ఆతరువాత గస్వరముగాని చారింపగా యనియనియు, నాదీన్నీ, కో, పై, లు పెట్టగా, కోకము, పైకము అయినదన్నమాట, కోకమనగా చక్రవాకం, కుచప్రారూఢికి, కుచప్రశస్తికి, పైకము, కోకిలసమూహం, వచఃప్రా రూఢికి. వాక్ప్రశస్తికి, కాపైజనన్ పైనున్న కా- లోతే నాళి, నాళము బాలయొక్క కంఠము నకు సాటిస్నైనదిగాదు. నాళికమనగా పద్మముగాన హస్తములను ప్రార్థించిపాదములకోడెను- ళీ- కాలు రెండు వర్ణములు తీసివేయుటచేతను, నా అయి అనగా పురుషుడు సతియొక్క క న్ను సంజ్ఞను సంచరించునని తాత్పర్యం-

మ॥ శరదబ్జాస్య కచఛవి ప్రతిఘటించంబోయి శైవాలమా। శరజ
న్మంబు జడాశయంబులనె సాచం దానవారిప్రభా।వరసోత్కర్షకుగా
మి నింద్యమాగుచున్నాపోయి వక్షోజ।మర్గరతిఁదాగ నహీనమట్లచటనూ
గా లేచగా భీతిలెన్॥

శరత్కాలపద్మమువంటి నేత్రములుగల నాయికయొక్క కేశకాంతిని ఎదుర్కొనబోయి శైవాలము అనగా నాచు, ఉదకజన్మమునై ఉదకస్థానములనె పొందగా రాక్షసజన్మమును, మందబుద్ధియునని రెండవయర్థం- తాను నూతనశత్రుప్రభావరసోత్కర్షకునిలువలేక శ్రీమహా విష్ణువుయొక్క ప్రభావరసోత్కర్షకు, నిలువలేకయని రెండవయర్థం, నింద్యమై - శా - అను అక్షరంపోయి, ముఖభంగమై యని రెండవయర్థం- స్తనములనెడు దుర్గములయందాసక్తిచే డాగగా, అనగా శైవాలములో శా పోతే వైలమైయని తాత్పర్యం- నూగారు సర్పంవలెఎం డుచుండగా భయపడెను-

చ॥ కరివనజాళులం గెలుచు కాంతల సద్గమనంబు మధ్యముల్। కరము
లు నాళులున్ స్తనయుగంబును వక్త్రము మేఘకోకిల। ద్విరసనరాజులన్న
గు సనీకచ మూర్ధ్నను సుస్వరంబు సం। స్మరణయు రోమరాజియును ష
ట్పద గానమునుం గ్రీవంబునన్॥

ఆచిన్నదానియొక్క గమనం, ఏనుగున్ జయించును- నడుం, ఏనుగునకు శత్రువైన సింహమువంటిది- కరములు పద్మములను జయించును- తొడలు పద్మములకు శత్రువైన ఏను గుతొండమువంటివి- కుచయుగము చక్రవాకములను జయించును- ముఖము చక్రవాకశత్రు వైన చంద్రునివంటిది- కచము మేఘములను నవ్వును, మూర్ధ్ని మేఘశత్రువైన వాయువువంటి ది- కంఠధ్వని కోకిలను నవ్వును- సంస్మరణ కోకిలశత్రువైన కామస్మరణవంటిది- రోమరాజి ఆదిశేషుని నవ్వును- షట్పదగానము, సర్పమునకు శత్రువగు నెమలివంటిది-

క॥ ఆగిరిజకు ముఖకుచకచ భాగరిపు సుధాంశునిభుచ బలభిన్నాశా। ధాగధగీ రైగధగీ నైగ। నగిపక్షిముఖముల నగుంతగు మిగులుల్॥

ఆ స్త్రీయొక్క ముఖకాంతి చంద్రుని ధాంధగ్యమును నవ్వును, కుచములు కుంభములయొక్క ధగధగలాడుటను, అగును- కచము ఇంద్రనీలమణిక్రములయొక్క నిగనిగలాడుటను అతిశయించును-

సీ॥ సారంగమదహారి సంపన్నతవహించు ఘనసారసచ్ఛాయ కదు
వహించు। సారంగమదహారి సంపన్నతవహించు ఘనసారసచ్ఛాయ క
దువహించు। సారంగమదహారి సంపన్నతవహించు ఘనసారసచ్ఛాయ
కదువహించు। సారంగమదహారి సంపన్నతవహించు ఘనసారసచ్ఛాయ
కదువహించు। బాలికామణి తనుమధ్య నీలచికుర। చారుదీర్ఘవిలోచన
సరసహాస। తరుణిమోహనమూర్తి సౌందర్యవదన। నవ్య సౌరభ్యసురు
చిర నఖరగీల॥

బాలికామణియొక్క కృశమయిన మధ్యం, సింహసంపత్తి వహించును- నల్లనితలవెంట్రు కలు మేఘముల శ్రేష్ఠమైనచ్ఛాయనువహించును- సుందరమైన దీర్ఘనేత్రములు, లేడియొక్క చూపులయొక్క సంపత్తిని వహించును- సరసమైన నవ్వు కర్పూరంయొక్క ఛాయనువహించు చును- ప్రియునియొక్క శరీరసౌందర్యం ఉష్ణాదిమదనునుపాలించు సంపెగయొక్క సంపదను

వహించును- ముఖం పద్మచ్ఛాయను వహించును- సౌరభ్యము కస్తూరియొక్క సంపదను వహించును- కొప్పు ఘనమైన, శ్రేష్ఠమైన నక్షత్రకాంతిని వహించును-

శా॥ సాధీయో ముఖపూరితోద్వమితతా సత్యోర్ధ్వగోదన్వదు। ర్ణో ధారాంతరట త్తిమింగిలగిల ప్రోద్ధాన నిధ్యాన ల। బ్ధాధీశ ప్రభుతా స్వభాగహరణార్థాయాయి నాథానుజ। ప్రాధాన్యాతి విలోలవాక్సు దృగ్బట బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనుః॥

సాధీయ, శ్రేష్ఠమైన, ముఖ, ముఖముచేత- పూరిత, పూరింపబడినదై- ఉద్వమితతా, వెళ్లగ్రక్కబడుటచేత- ఆసత్యోర్ధ్వగ, సత్యలోకపర్యంతం పైగావెళ్లిన- ఉదన్వత్, సముద్రముయొక్క- అర్ణోధార, ఉదకధారయొక్క- అన్తః, లోపలను- అటత్, సంచరించుచున్న- తిమింగిలగిల, తిమింగిలగిలములను- పెద్దమీనులయొక్క, ప్రోత్థాన, లేచుటయొక్క- నిధ్యాన, చూచుటచేత- లబ్ధాధీశప్రభుతా, పొందబడిన తన పెనిమిటియొక్క ప్రభుత్వములో స్వభాగ, తనవంతును- హరణార్థ, హరించుటకై- ఆయాయి, వచ్చుచున్న- నాథానుజ, తన పెనిమిటితమ్ముడైన మన్మథునియొక్క- ప్రాధాన్య, ప్రధానత్వముచేత- అతివిలోల, మిక్కిలిచంచలములగుచున్న- వాక్. సరస్వతీదేవియొక్క- దృక్, చూపులుగల- అజటబ్రహ్మన్, మత్స్యావతారపరమాత్మ- త్వామ్, నిన్ను- స్తుమః, స్తోత్రముచేయుచున్నాము- అనుః, అనుచున్నారు-
అనగా మత్స్యవిగ్రహం సముద్రోదకమునంతా తాగి పైకిచిమ్మగా ఆయుదకధార సత్యలోకముదాకావెళ్లుటయును, అందులో పెద్దమత్స్యములు కదలుచుండుటయును, చూడగామన్మథుడు మత్స్యధ్వజుడుగాన అతడు తనఅన్నయైన బ్రహ్మదేవునియొక్క ప్రభుత్వములో సగభాగం పంచిపెట్టుమని వచ్చుంగాబోలునని భయముచేత సరస్వతీదేవి చూచుచున్నదనితాత్పర్యం.

శా॥ ద్యోవృత్తంభద్గిరి కల్పితావతరణద్యో వాహినీసంగమో। పాత్తేందూదయనిష్పిత్సాణజలధి ప్రారబ్ధపుత్రోత్సవో। దాత్తత్వాత్తగజాశ్వవన్య శనక న్యా గోమణీదాన సం। వత్త్రిప్రీణిత దేవధుల్యధిపతిర్బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనుః॥

ద్యోవృత్తంభత్, ఆకాశమునకునిగుడిన- గిరి, మందరపర్వతముచేత- కల్పిత, చేయబడిన- అవతరణ, దిగుటగల- ద్యోవాహినీ, ఆకాశగంగయొక్క- సంగమ, సంగమముచేత- ఉపాత్త, పొందబడిన- ఇందూదయ, చంద్రోత్పత్తిచేత- నిష్పిత్సాణ, పితృఋణముతీరిన- జలధి, సముద్రునిచేత- ప్రారబ్ధ, ఆరంభింపబడిన- పుత్రోత్సవ, పుత్రోత్సవముయొక్క- ఉదాత్తత్వ, అతిశయము.

తలన- అత్త, స్వీకరింపబడిన- గజ, ఏనుగు- అశ్వ, గుఱ్ఱం- వసి. వస్త్రసమూహాయం- అశన, అన్నం- కన్యా, కన్యక- గో, గోవు - మణిరత్నం- వీనిగుఱించి దానసంపత్తి, దానసంపదలచేత- ప్రీత, సంతోషింపజేయుచున్న- దేవ, దేవతలుగలవాడా- ధర్మాధిపతిర్వ్యాస, ధర్మాధిపతీ రసరమాత్మా, త్వాం, నిన్ను- స్తుమః, స్తోత్రించుచున్నాము- అనుచున్, అనుచున్నాడు-

సముద్రమథనకాలమందు కూర్మరూపియై మందరపర్వతమును నిలువబెట్టుటచేత దానికి ఆధారమైన ఆకాశమందు దానిమీద నున్నట్టి సముద్రముతో సంగమము చేసినందున సముద్రమనకు చంద్రుడను పుత్రుడు పుట్టినందున, అందువలన పితృఋణం దీనినందున సంతోషించెను సముద్రము పుత్రోత్పత్తియున దేవతలకు దానములు చేసినాడు- అవి యున్నట్టి యన్నను. ఐరావతమనైన గజదానం, ఉచ్చైశ్శ్రవమను అశ్వదానం, కల్పవృక్షమునైన వస్త్రదానం, అమృతమనైన అన్నదానం, లక్ష్మియనైన కన్యాదానం, కామధేనువనైన గోదానం, చింతామణి కౌస్తుభములనైన రత్నదానమును యీదానములు పరిగ్రహించి దేవతలు సంతోషించినారని తాత్పర్యం-

శా॥ ఆద్యాలోకన భక్తిసంభ్రమదనేహాః పూరుషస్యాత్మనః । త్వా ద్యాంభస్థలసంభ్రమ పరిషుర పరిస్ఫాళనా మాత్రజా । గ్రద్యోతాంబుధ దంష్ట్రికాగ్రిరిపుహ్యాగా లామిష పాయిషుం । భద్యాగోరిత నస్తకీ స్థానికేటి బ్రహ్మాణస్తు నస్త్వాస్వమసుణ ॥

ఆద్యాలోకన, మొదటిపర్యాయంచూచుటి- భక్తి భక్తిచేతను- సంభ్రమాత్, త్వరపడుచున్న అనేహా, కాలమనైన- పూరుషః పురుషుని చేత- త్యక్త విడువబడిన- స, తా, ద్యాంభ, ప్రశస్తమైనపాతాలకములన్న- తులసీ, తులసియునైన- భ్రమ భ్రమించిన- భ్రమ యుచ్చైడు- ఖురపశ్చాత్ స్నానమాత్రజాగ్రదోధ్యగాంబుధి, దేకపుడుగుటనుమాత్రమే కూడియున్న సముద్రమున్న- దంష్ట్రాగ్ర, కోరకొనన్న- ఇష్టాతాలుమిష్టరాయ, శత్రువుయొక్క నన్నగుండెమాంసము విస్తారంగా గల- శభల్, ప్రకాశింపుచున్న యామోకస్తమ్భ భూమిప్రదేశమున్నాల కేశవ్యాస, వరాహావతారమూర్తా, త్వాం నిన్ను స్తుమః స్తోత్రించేయుచున్నాము- అనుచు, అనుచున్నాడు-

స్వామి వరాహావతారకాలమందు హిరణ్యాక్షునిగుండె కోరతో బద్దలుచేసి ఆమాంసంతో నే భూమినియత్తి సముద్రంలోనికవబడియుండగా సముద్రం దేకపుమట్టుకే అయ్యుండగా సముద్రం. నాపురుషుడు విడిచిన పాదోదకంవలెనున్న శత్రువుగుండె మాంసంతో అంటుకున్న భూమి నల్లగానుండుటచేత కాంపురుషుడు నల్లగానున్న తులసిపత్రములుగా నున్నదని తాత్పర్యం-

శా॥ డింభద్రోహి వధోత్కటోత్క్రమణ రుష్టిక్లిష్టతారోమ కూ। పాంభోజప్రభవాండ భాండదళనోద్యద్ధ్వానధీకృత్సభా । స్తంభాంత స్ఫుటన స్ఫురత్పెళ పెళ ధ్వన్యస్త నిశ్చేష్ట నిర్దంభోద్యగ దిశావశావ నృహరే బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనుః॥

డింభద్రోహి, బాలుడైనప్రహ్లాదుని బాధింపుచున్న హిరణ్యకశిపుని- వధ, వధయునకైఉత్కటోత్క్రమణ, ఉద్ధతంగా వెడలుటయందలి రుష్టిక్లిష్టతా, కోపంచేతనైనక్లేశంచేత- రోమకూపాంభోజప్రభవాండభాండదళన, రోమకూపములయందలి బ్రహ్మాండభాండములు బద్దలగుటచేత ఉద్యత్, పొడముచున్న- ధ్వానా, ధ్వనియనెడి- ధీకృత్, బుద్ధినిజేయుచున్న- సభా స్తంభాంత స్ఫుటన, సభలో స్తంభంలోపల బద్దలగుటచేత- స్ఫురత్, వెడలుచున్న- పెళపెళధ్వని, పెళపెళధ్వనిచేతను- అస్త, త్రోయబడి- నిశ్చేష్ట, చేష్టలుడక్క- నిర్దంభోద్యగ, దంభప్రయత్నములు లేనున్న, దిశావశావ, దిగ్గజములుగల- నృహరే బ్రహ్మన్, నృసింహపరమాత్మా, త్వామ్, నిన్ను- స్తుమః, స్తోత్రంచేయుచున్నాము- అనుః, అనుచున్నాడు-

నరసింహావతారం స్తంభంలోనుంచి వెడలునప్పుడు శత్రువునందలికోపమున కటకటపడుచువచ్చుటచేత రోమకూపంలోనున్న బ్రహ్మాండభాండములు బద్దలైనట్లు స్తంభం బద్దలయిన ధ్వని వినబడుటచేత దిగ్గజములు విభ్రాంతులై నిశ్చేష్టితలైనవని తాత్పర్యం-

శా॥ స్వతల స్వచ్ఛతరారుణత్వ రచిత స్వస్త్రీపరేడ్భ్రాంతివా। క్ప్రాతికూలత్వ దశానుకారిగళగా ద్గద్యక్షమాంభోజ భూ। నుతిహాసన్న ఖరప్రసారిత పదాబ్జోద్యద్గ గంగాసవా। ప్రతిమాళీశ కపర్దమండల వటు బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనుః॥

స్వతల- తనయొక్క అనగా పాదముయొక్క అరికాలుయొక్క- స్వచ్ఛతరారుణత్వ- స్వచ్ఛమయిన మెరుపుచేతను- రచిత- చేయబడిన- అస్వస్త్రీపర- అన్య స్త్రీయందాసక్తుడయిన- ఇట్- పెనిమిటియొక్క- భ్రాన్తి- భ్రాన్తిచేతనయిన- వాక్- సరస్వతియొక్క- ప్రాతికూలత్వదశ- ప్రాతికూల్యావస్థను అనుకారి- పోలుచున్న- గళ- కంఠంనందలి- గాద్గదీ- గద్గదస్వరంచేతను- అక్షమ- అసమర్థురాలై యున్న- అంభోజభూ- బ్రహ్మదేవునియొక్క- నుతి- స్తోత్రమును గురించిన- హాసత్- నవ్వువలెనున్న- నఖర- గోళ్లుగలదై- ప్రసారిత- చాచబడిన- పదాబ్జోద్యట్- పాదపద్మములనుండి- జ- పుట్టిన- గంగయొనెడి- ఆసవ- మకరందమునకు- అప్రతిమ- అసమానమయిన- అళి- తుమ్మెదయైన- ఈశ [illegible] వునియొక్క- కపర్దమణ్డల- జటాజూట మణ్డల

ములకట్టుబ్రహ్మన్ - బ్రహ్మచారి వామనపరమాత్మా- త్వాం- నిన్ను- స్తుమః- స్తోత్రించెదము- అనున్- అనుచున్నాడు.

అనగా వామనావతారములో భగవంతుడు చాచిన పాదం బ్రహ్మాండమును భేదించి వెళ్లుటలో స్వచ్ఛమైన ఆ పాదంయొక్క అతికాంతిలో సరస్వతియును బ్రహ్మయును ప్రతిఫలించుటచేత రూపం యఱ్ఱగా మారుటచేత తనయందాసక్తుడైన [illegible] యందాసక్తుడైనాడనుకొని సరస్వతికి కోపంవచ్చి వాక్కులు సాగకుండా చేసినదన్నట్లుగా బ్రహ్మదేవుడు స్తోత్రంచేయునప్పుడు కలిగిన భక్తివల్లనైన గద్గదస్వరంచేత స్తోత్రం ఆడించు చుండగా నవ్వుచున్నట్లు గోళ్లు ప్రకాశించుచుండగా చాచబడిన పాదం పద్మంవలెనుండుట చేత అందులో పుట్టిన గంగ మకరందరసంవలె కానవచ్చుచుండగా దానిని స్వీకరించుచున్న శివజటాజూటం నల్లగా తుమ్మెదవలె ప్రకాశించుచుండెనని తాత్పర్యం.

శా॥ ఆజిప్రార్థిమ దుర్జయార్జునగళో దగ్రాసృగాస్వాదన। వ్యా
జాపోశన భాక్తదస్వపహృతి ప్రాణాహుతి ప్రస్ఫుర। ద్రాజాళీనిఘసా
వసానవిఘస ప్రాయేందు ఫేలాయితా। బ్జాజాధ్యక్షకుఠారధారిభృ
గురాడ్బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనున్॥

ఆజిప్రార్థిమ- యుద్ధప్రార్థిచేత- దుర్జయ- జయింపశక్యుడుగాని- అర్జున- కార్తవీ ర్యార్జునుని- గళ- కంఠమందలి- ఉదగ్రాసృక్- అధికమైన రక్తంయొక్క- ఆస్వాదన- త్రాగుటయనెడి- వ్యాజ- మిషగల- ఆపోశన- ఆపోశనమును- భాక్- పొందిన- తత్ - ఆకా ర్తవీర్యార్జునుని- అసు- ప్రాణములును- అపహృతి- అపహరించుటయనెడి- ప్రాణాహుతి- ప్రాణాహుతితోటి- ప్రస్ఫురత్ - ప్రకాశించుచున్న- రాజాళీనఘస- రాజసంఘమును చంపు టయనెడి భోజనంయొక్క- అవసాన- అంతమందలి- విఘసప్రాయ- భోజనశేషంవలె నున్న- ఇందు- చంద్రుడును- ఫేలాయిత- ఉచ్ఛిష్టపాత్రమువలెనున్న- అబ్జారాజాధ్యక్ష- సము ద్రశ్రేష్ఠమయిన క్షీరసముద్రంగల- కుఠార- గండ్రగొడ్డలిని- ధారి-ధరించిన- భృగురాడ్బ్ర హ్మన్- పరశురామబ్రహ్మమా- త్వాం- నిన్ను- స్తుమః- స్తోత్రంచేయుచున్నాము- అనున్- అ నును.

అనగా పరశురామునిచేత గండ్రగొడ్డలి రాజులనందరిని ఆహారంగా భక్షించినట్టు ను- భోజనసమయమందు ఆపోశనముపట్టుట కలదుగాన కార్తవీర్యార్జునుని రక్తమేఆపో శనమయినట్టును అతనిప్రాణంబులే ప్రాణాహుతి యయినట్టును రాజశబ్దవాచ్యుడయిన చంద్రు డు భోజనశేషమయినట్టును క్షీరసముద్రం వుచ్ఛిష్టమయినట్టును తోచుచున్నదని తాత్పర్యం.

శా॥ చాపఛాత్రనిషంగభంగ కుపితత్ర్యక్షాభృద్ధనుః పంచవ। క్త్రీపంచాళికదృఙ్నియోక్త హుతభుగ్గ్రీవాద్వయీ పంచక। వ్యాపార భ్రమకారిపఙ్క్తిగళగళ్యా ఖండనాఖండ దో। ర్నైపుణ్య ప్రదరౌఘ రాఘవపరబ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనున్॥

చాప- వింటికిని- ఛాత్ర- శిష్యునకును- నిషంగ- అంబులపొదియైన సముద్రానకును- భంగ- పరాభవమును జేయుటచేత- కుపిత- కోపించిన- త్ర్యక్ష ధ్వనుః- శివునియొక్క- పంచవక్త్రీ- అయిదుముఖముల యందును- పంచాళిక- అయిదులలాటముల యందలి- దృక్- నేత్రముల చేత- నియుక్త- పంపబడిన- హుతభుక్- అగ్నియొక్క- గ్రీవాద్వయీ- కంఠములు జతలయొక్క- పంచక- అయిదింటియొక్కయు- వ్యాపార- సంహరించుటయనెడి- భ్రమకారి- భ్రమను జేయుచున్న- పఙ్క్తిగల, రావణాసురునియొక్క, గళ్యా, కంఠసమూహంయొక్క- ఖండన, ఖండించుటయందు, అఖండ పూర్ణమైన, దోః, భుజములయొక్క, నైపుణ్య, నేర్పును, ప్రదరౌఘ, బాణసమూహంగలవాడా, రాఘవపరబ్రహ్మన్, శ్రీరామపరమాత్మా, త్వాం, నిన్ను, స్తుమః, స్తోత్రంజేయుచున్నారము, అనున్, అదును.

అనగా శివధనస్సు విరుచుటయును శివశిష్యుడైన పరశురాముని నోడించుటయు, శఘనియంబులపొదియైన సముద్రమున సేతుబన్ధంజేయుటయు అను పరాభవములచేత శివుడు కోపించి తన అయిదుముఖములలోనుండియు అయిదులలాటనేత్రములనుండి అయిదగ్నులను బంపగా ఒక్కొక్క అగ్నికి రెండేసి శిరస్సులుండుటచేత పదిశిరస్సులయొక్క పదికంఠములువచ్చినట్లు రావణాసురుని కంఠములు గాన్పించుటయు అవిసంహరించుట అగ్నులయొక్క పదికంఠములు నొక్కమారు బాణములచేత ఛేదించినట్లు తోచుచున్నది. అగ్నికి రెండుశిరస్సులని శ్రుతిప్రసిద్ధం.

మ॥ కరిపూరుద్ధరణేద్ధ లాంగల విభగ్నక్ష్మాభరాదక్ష దిక్కరి పాద ప్రహారస్ఫుట త్ఫటిప భోగవ్యాపృతగ్రీవ కూర్మాకర పీఠీకృత పృష్ఠతాహిత మహా గాఢాధి కూర్మాధి రా। ట్పరిక్లృప్త ప్రియయాంబు గాహన హలి బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనున్॥

కరిపూః. హస్తినాపురమును, ఉద్ధరణ. ఎత్తుటచేతను. ఇద్ధ, ప్రకాశమానమైన, లాంగల. నాగలిచేతను- విభగ్న, విరుగుజూపిన, క్ష్మా, భూమిని, భర, భరించుటయందు, అదక్ష, సమర్థతలుగాని, దిక్కరి. దిగ్గజములయొక్క, పాద, పాదములచేత, ప్రహృత, తొక్కబడి,

ఫణా. స్ఫుటము. విరుచుచున్న- స్ఫటిప, శేషునియొక్క-. భోగ, శరీరమందు, వ్యాపృత, పనిచే యుచున్న. గ్రీవ. కంఠములుగల, సూకర ఆదివరాహమునకు. పీఠీకృత, పీఠముగా జేయబడిన. పృష్ఠి పృష్ఠముగలుగుటచేత, ఆహత, సంపాదింపబడిన. మహాగాధ, మిక్కిలి యెక్కువైన, అ ధ. మనూర్ధ్వథగల, కూర్మాధిరాట్, ఆదికూర్మముచేత, పరిక్లిష్ట, చేయబడిన, ప్రళయాంబుగా హన, ప్రళయాదకప్రవేశముగల, హలభృష్మాన్, బలరామపరమాత్మా. త్వాం, నిన్ను. స్తుమః స్తో త్రంజేయుచున్నాము అనుక్, అనును.

అనగా బలరాముడు హస్తినాపురము పెల్లగించుటకై నాగలివేసినప్పుడు భూమి బద్ద లై విరుగుజూపినందున ఈ భారము మోయలేక దిగ్గజములు పాదములెత్తిపెట్టగా ఆసంలుగు డుచేత శేషునిశరీరము సాగిపోగా ఆ భారముసహింపజాలక ఆదివరాహము మెడ సగుగుచుండ గా ఆ భూభారము మోపికచే వీపునలుగుడుబడి ఆదికూర్మము ప్రళయోదకములో మునిగినది.

మ|| అతిదోఃపీడన కర్కరీ ఫలిత కంఠాభత్వ దుర్వృత్త ధూ। ర్తతృణా వర్త వృథాంగపాతహత గోత్రాభీతితోత్పాదిత । క్రతుభుగ్గాఢగ్రహా గ్రాహోన్ముఖ శతారధ్వస్త మైనాక ని। ష్పతన భ్రాంతిక నందగోప కసుత బర్హిష్మాన్ స్తుమస్త్వామనుక్||

అతిదోఃపీడన, మిక్కిలీ భుజములచే మర్దించుటచేత, కర్కరీఫలిత, దోసపండు వలె విడిపోయిన, కంఠాభత్వ, కంఠగాత్రికలుగుటచేత, దుర్వృత్త, నిందవశక్యముగాని, ధూ ర్త, ధూర్తుడయిన తృణావర్త. తృణావర్తుడనే రాక్షసునియొక్క-. వృథా, వృథాహాన, అంగ. శరీరముయొక్క-, పాత, పడుటచేత, హిత, సంపాదించబడిన, గోత్రా-భూమియొక్క- భీతి. భయముకలిగించుటచేత, ఉత్పాదిత, పుట్టించబడిన, క్రతుభుగ్గాఢగ్రహా, ఇంద్రునిపట్టు టయందు, ఉన్ముఖ, అభిముఖుడై, శతార, వజ్రాయుధముచేత, ధ్వస్త, తోయబడిన. మైనాక, మైనాకపర్వతంయొక్క-, నిష్పతన. పాటుయొక్క-, భ్రాన్తిక, భ్రాన్తిగల, నందగోపకసూను ప్ర ష్మాన్, నందగోపాలపుత్రుడవైన శ్రీకృష్ణపరమాత్మా, త్వాం, నిన్ను. స్తుమః, స్తోత్రము జేయుచు న్నాము, అనుక్, అనును.

అనగా తృణావర్తుడనే రాక్షసుడు శ్రీకృష్ణులవారిని యెత్తుకుని ఆకాశముమీదకియెగి రి ఆయనచేత చంపబడి భూమియందు పడుటచేత ఇంద్రునిపై కోపముచేత యుద్ధమునకెగిరి వజ్రాయుధముదెబ్బచేత జారిపడిన మైనాకపర్వతమాయని భ్రమ పుట్టుచున్నదని తాత్పర్యం.

మ|| స్వమహాబాహు కృపాణ కృత్తగళ తుచ్ఛ మ్లేచ్ఛ వీర స్ఫుటో।

కల్కిప్రాణాపాదిత పద్మినీరమణ మధ్యచ్ఛిద్ర ఖస్వామికా। గమనా నాన సమయో పరాగముదితత్స్వాసౌర గంగానది। భ్రమకృత్కీర్తిక కల్కి మూర్తిక పరం బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనున్॥

స్వ- తనయొక్క, మహాబాహు, గొప్పభుజమునందలి, కృపాణా, ఖడ్గముచేతను, కృత్త, భేదింపబడిన గళ, కంఠములుగల, తుచ్ఛ, తుచ్ఛులైన, మ్లేచ్ఛవీర. మ్లేచ్ఛవీరులయొక్క, స్ఫుట, స్ఫుటమైన, ఉత్క్రమణ, జీవులువెడలుటచేత, ఆపాదిత, సంపాదింపబడిన, పద్మినీరమణ. సూర్యునియొక్క, మధ్యచ్ఛిద్ర, మధ్యనుందు రంధ్రముయొక్క, ఖస్వామికా, ఆకాశపునంటపుయొక్క- ఆగమ, వచ్చుటచేతనైన, నానా సమయోపరాగ, నానా సమయములయందలి గ్రహణములచేతను, ముదిత, సంతోషించిన, స్వా, భూలోకికులకు, సౌరగంగానదీ, ఆకాశగంగయనెడి, భ్రమకృత్, భ్రాంతినిచ్చుచున్న, కీర్తిక, కీర్తిగల, కల్కిమూర్తిక పరబ్రహ్మన్ . కల్కిరూపమయిన పరమాత్మా, త్వాం.నిన్ను. స్తుమః, స్తోత్రంజేయుచున్నాము .అనున్, అనును.

అనగా కల్కిమూర్తి మ్లేచ్ఛులనందరిని చంపుటచేత వారందరు యుద్ధములో జచ్చుటచేత సూర్యమండలం భేదించుకుని వెళ్లుటచేత సూర్యమండలం రంధ్రపడి ఆకాశపునంటపు కనబడుటచేత మాటిమాటికి సూర్యగ్రహణమువలె తోచుటచేత పుణ్యకాలమనిసంతోషింపుచున్న భూలోకజనులకు గ్రహణస్నానములకై ఆకాశగంగవచ్చినదాఅన్నట్టు కీర్తితోచుచున్నదని తాత్పర్యం

ఉ॥ కౌరవరాజువైరి సుతుకంఠముద్రుంచిన వానితండ్రికిన్ సారథియైనవానియనుజన్మునిభక్షణసేయువాని యాహారముసేయునట్టు ప్రియునాత్మజుబంటుగ నేలినట్టి ధాత్రీరమణుండుమీకొసగు సుస్థిరసంపదలెల్లకాలముల్ ॥

గీ॥ మాగనిపిడనాడివగలాడిదగులుకొన్న । యతనిపట్టంపురాణిదానబ్బనాలి । దానిమిండడికొడుకైనవానితల్లి। ఆయురారోగ్యపుత్రపౌత్రాభివృద్ధి పరగదయచేశిమిమ్ము రక్షించుగాక ॥

ఉ॥ ఆలికియల్లుడైపిదప నల్లునికిందగదా నెయల్లుడై। యాలికి దండ్రియైమనమరాలికిబెండ్లికొమారుడైసదా । యాలిమరందిచెల్లెలికి దాపతి

హైమమయము బోలెచునట్టిగో। పాలునురంగశాయి మనఃపాలగలందు విచార
మేటికే॥

గీ॥ ఆదినగముకు మధ్యమం బలివకుచము। లంతనగముకు మధ్య ద్వ
యంబు కౌను। మధ్యనగముకు ప్రథమయుగ్మంబు మేను। చరమునగముకుచ
రమాది చానతురుము॥

క॥ అహిహాసమాన కంజము। నహినహియను నారు సౌరు నవలా
నాసలుర్। నహదాని దాని పిరుదులు। మహిళామధ్యంబుబోలు మహి
ళానడుముల్॥

మ॥ తిరమా కంఠ్లుకుదించె కన్బొమలు వాదించెన్ వలగ్నంబయా।
చెరిచెన్ దోసమటంచునిల్వ సరిగా జేయంగను నించి బంధురతేజం
డ్లు మదింపగాంచి తమకెంతో వాదియంచున్గురుల్ మరివాదింప ద్విజా
త్తమై కువలయంబాయింతి మోమైదగన్॥

గీ॥ జాబుజాబిల్లి చంద్రికా చంద్రికందు। కందుజగడాలు జగడాలు
కందుకందు రిందునందున సుందరీసుందరులకు। చందమామయు మామ
య్యె చందమయ్యె॥

చ॥ తళతళమత్పలఛద మదభ్రమవిభ్రమ నిర్గళద్గళద్గళ। గళరోష భీష
ణ నగచ్ఛదవిచ్ఛదపర్ణపర్ణహిహాల।హాలహస్త ముఖ్యపృథుగాకుల గోకుల
రక్షణార్థ యా।బలవదరీ దరీకుహర భాస్వదరీ యదరీదరీ హరీ॥

సీ॥ ఘనసారమనిననో వనజాతవాసన యదియ సారంబనియనకుమ
మ్మ। కైరవంబనిననో కలితబింబాధరి పలుమారు వాదించిబలుకకమ్మ। కో
రకంబనిననో చారుమీనేక్షణ యరకాక జేసిపోనాడకమ్మ। రసజాతమని
ననో బిసలసద్భుజకాండ కినిసనాధారణంబనకుమమ్మ। కొమ్మ యిట్టులై
న ఘనకిరకోకసార।సములుగనుపట్టునీ పేరుసమసునమ్మ। విరహ పరితా
పభరమగువీటివలన। నేల బగజేసకొనియెదే బేలవగుచు॥

సీ॥ ధరముగండము పయోధరము జెందింపంగ గరుణించి తనముకం
ధరమునుంచె। ఘనము వేశిక గొట్టిగగనముముట్టింప చనువిచ్చి దాచెను జ
ఘనమంచు। ననలనిజాంగముల్ నగముల పాల్జేయి నయమునడనయా
ననమునదాల్చె। తరుణిగిళంబు సందరముదూర ఉరంబు ఉదరముగని డయ
నుదరమునని డె। నగుటమే లెంచి కేళికానగమునగుచు। పోషితకలాపనాడం
బి పొలతి కేలమి। పకట బడిసున్న మైయప్పు బాపికొనుచు। సున్నఘనా
ఖ్యబుంవుపప్రిసన్నకాంతి। వరలసద్గోత్రజులుఘనుల్ సరసహృదయు।
లమృతజన్ములు మరు మేలు నరసియిడరె॥

సీ॥ అళి గరుద్భవ మరుచ్ఛలదళ త్సుమగళద్రస సరిద్భ్రమహాసరిద్బం
ధురంబు। శుకపికవాక్ప్రకట సువాక్ప్రకట వాక్సురభిముద్వగత ముద్వగాలము
ద్వేగ్రహంబు। రవి విరాడ్భగణ వాడ్భబల వాడ్వట విషద్వదన గుహాద్వ
హారుద్రైవభవంబు। కనకకా ధగధగ ప్మలయి భృష్టమాన దుర్గమాన రవి వి
రాడ్బంధురంబు। మలయ నగనగ తారకా కలిత వకుళ। కుచక ధగ ధగ
కిసలయ కంజ పుంజ। ఘుమ ఘుమద్గంధ నీరంధ్ర గురు పరాగ। భరిత
పావన మప్పురీ భవ్యవనము॥

సీ॥ ధరసుధారసుధాసుధాధామ కదళికాదళికాళికాకారకలిత మగు
చు। ఘనవరమావరమారమామణజలవల్లీలవల్లీ వల్లీలీలలమరిమరియు। శర
తుషారతుషాతుషాషారలవసితా పసితాసితాతారపణి సమంబు। శరద
శారద శాదశాశాంత భగణభాగిణ భాణభాభారగాభరంబు। ఖగము
ఖాగముఖాముఖాఖాగమగుచు। హరిపుగారిపురాపురారాశినిలయ। వర
సభాంసభాసభా భావ్యమగుచు। యశముశముముదమొదవు రమాధిప
తికి॥

సీ॥ స్ఫురదంతరుచికాంత వరదంత నికరాంత చరదంతర కులాంత
కరశికాంత। మనిశాంత రమాంతరనిశాంత సుఖదాంతరసశాంత వి

ఖా్రింత కనయకాంత। మవసంతదూతాంతర వసంతదూతాంతరవసం
త రివవంతనవవనాంత। మతిశాంత రతివంత రతిశాంత తాతాంత పతి
కాంతవృత్తాంత వితతికాంత। మొదవె మదనసువికసిత మదనకాండ। శి
ఖశిఖాదగ్ధ మదనాభ చిత్తవద్వ్యా। యోగినిందితశుకకులాభోగనినద। భాసు
రములగు మధుమాస వాసరములు॥

సీ॥ రారార రారరరూరూర రేరార రేరారగిరరరూరరార। భాభగు
భీభరభార భేరీ రేభిభూరి భా భాభిభూంభూంభ రాభ। నలినీనిళీనైకలలనాక
ళానూనలాలనలోలాకళంకలీల। దరదారిదరధరకరివవాదోదర దార
కాదరకరోదారివరద। గోపబాలకపాలకపాపలోప। సాలకపిలాసవేం
కటశైలవాస। భవ్యభావభవాకారదివ్యరూప। రాధకాస్ఫుటదికర్ర రకా
ధరాంగ॥

హిందుస్తానీ సంస్కృతం తెనుగు పద్య శ్లోకములు.

చ॥ మదనుడు బేహాయాఘలయిమారుతి మలా(పనా బజ్జాత్పికంబు తే
టీ ఝూటా శారిక మష్కరా శశిహరంజాదా తుమారా హర్వ్యక్త్యాసి పె
ట్టునని రాధకడకు జేరి నీమమాటలచే నుదికిరుగి జేస పయ్యాదరిం గానీ
దు ప్రియుల కేజేతు పొర్ద్దు వందనములు సింహశైల వరాహ నరసింహ
రాయా॥

మదనుడు- మన్మథుడు- బేహాయ- సిగ్గులేనివాడు- మలయమారుతి- వాయువు- ఆలా(
పనా- తెలికగలవాడు- బజ్జాత్- పికంబు- జాతివిహీనవాయినట- కోవల తేట- తుమ్హారా
టా- కొండెములుచెప్పేది- శారిక- గోరింక- మష్కరా- హాస్యగాడు- శశి- చంద్రుడు- హ
రాంజాదా- వ్యభిచారికిపుట్టినవాడు- తుమారా- నీయొక్క- పార్వతీ- యెల్లప్పుడు॥

చౌగిర్దే మేఘలాగి బిరమతిచపలా మోరు దోరాహా మేషా। కాంతా
గంతా దిగంతా ఉమరుముఝనపాదిల్ శేమస్మనాయీ। ఆహాపర్యంక
నూన్యాకి హారుపర గియా సాధువాపేంసవేళి। కం వాసుర్యాన కళీ స

తిహింబిదగళీ ముష్కిలేబర్షకాలా॥

జర్ ఖ్ దర్ ఖ్ ఖాయా కంచుకీ జత్రజత్రి। భవతునజర్ మేరీ చంచలా తత్ర తత్రి। ఝటపట్ ఝపట్ సేకూలాల సంమానసమ్మే। అబు హుకు ముః రేతో కౌతుకందర్శయామీ॥

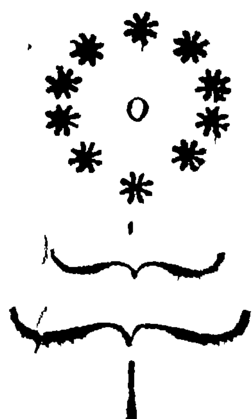
శరది శశినిశీథ చాంద్ కీరోషనాయీ। సఖినబననికుంజే కన్హబంసీబ జాయీ। తదపిడహతి చిత్తం మామకం క్యాకరోంగీ। మదనసరసి భూయా క్యాబలా అనలాంగీ॥

మెహర్బాన్ సాహెబ్ జంగలీశ్వర ఖోదా వద్యాత్సదా సంపదం। మొహతేమీనితి సర్వజంగలధ పాధశేన దత్తం ఫురా। సర్వేషాం సకలాగ్రహార సముదాయానాం హుకుం। యత్తదిత్యస్మాకం బత చిత్తగించుడ భవద్దత్తం ద్విదంనీంగఛే॥

మెహర్బాన్ సాహెబ్ యుష్మదీయ పృథివీ జంగల్కటాయేగితే। స్మర్తాంరిమాటవికార్ వనేచ రజనాన్విల్పించి కేట్టారిఘుళాయ్। జంగల్మేతుభవద్భిరత్రతర వశ్ఛిన్నాహి కిసాల్ క్షయే। త్యైతానాటవికార్ ప్రిహాత్యర్ ఘరార్ ఘుస్సాసజాచకిరే॥

ఖుమారా జవానుల్ హమారేగ్రిహారే। కదాపీహదంగా సజా శేయకుందర్। హుకుం దియతాన్హే హకాంచాపి। వద్యాత్ఖోదా తే ముదేస్తాత్సదాజంగలీశా॥

ఫలం లేమ బిలూల్ లల్ లంబంద్ హాల్పాల్। అలం మోముగాకుల్ క్వచి త్సేకునూకుల్। అవుర్ కోయకొంపల్ మరీమాలకొంపల్। హుయే ముళ్లకంపల్ హమారేగ్రహారే॥

శ్లోకములు॥-

కీదృశం యమునాతోయం। కింవదంతి పటుస్త్రియః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేకోత్తరంవద॥ నీలంజలం॥

కింవదే ద్విస్త్రినిర్మాణతా। చాంచల్యం కుత్ర వర్తతే। ఆంధ్ర గీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేకోత్తరంవద॥ పారదే॥

పరిభాతే కీదృశం వ్యోమ। పరినాశే కీదృశం వచః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేకోత్తరంవద॥ నీతోషు॥

కస్మైప్రీయతే పుష్పైః। కిమాంధ్రాణాం మహాప్రియం। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేకోత్తరంవద॥ చింతకాయ॥

ముగ్గనస్యాఘకారిణ్యా। భృంగైః కేనైవ గచ్ఛతి। ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాభ్యాం। మేకమేకోత్తరంవద॥ చంపకాయ॥

అర్ధోవదతి కింభార్యాం। కుత్రాస్తి గజయూథపః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేకోత్తరంవద॥ కాననే॥

కస్మిన్ సంస్నాయతే రాజా। శిశుః కిమభి వాంఛతి। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేకోత్తరంవద॥ పాలనే॥

కోఽగ్రీకో ముక్తిశీలస్య। కః కాంతాభిర్నిగాదృతః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేకోత్తరంవద॥ ముసలీ॥

కింవక్తి రజ్జునిర్మాతా। పైశున్యం కుత్రవర్తతే। ఆంధ్ర గీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేకోత్తరంవద॥ నారదే॥

నాస్తికేష్టు కథంభూతః। కవనం కస్యరజ్యతే। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేకోత్తరంవద॥ కవికేసరి॥

హస్తస్పృంజాయతే కుత్ర। న్యాయహీనాః కేఽబలా నరైః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేకమేకోత్తరంవద॥ కాపులే॥

కింవదంతి ప్రభుం భృత్యాః। కింవదంతి మునీశ్వరాః। ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాభ్యా। మేకమేవోత్తరంవద॥ నీవారం॥

కథంమధుపిబేత్ భృఙ్గః। కస్తారాయాంమనోహరః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యా। మేకమేవోత్తరంవద॥ వాలి॥

శ్రీశాఙ్గధ్వరారియుఙ్నామ్నా। యానవాన్నశ్చ సత్వరం। ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాభ్యా। మేకమేవోత్తరంవద॥ మేనసవారీ॥

మురారిపత్న్యాః కింనామ। కాసంబుద్ధిః పినాకినః। కింవక్తి జారిణీ జారాణ్। త్రయాణామేకముత్తరం॥

కింత్రాణం జగతాంనపశ్యతి చకః కే దేవతానాంద్విషః। కింధాతుః కరిభూషణం నిరుపమః కఃకింపిధానంద్రుశోః। కేఖ ఖేలనమాచరంతిసుదృశాం కించారుతాయాంఃఫలం। బుద్ధ్వాబ్రూహి విచార్యసూక్ష్మమతిమన్నేకంద్వయోరుత్తరం॥

కామేఘాముపయాతికృష్ణదయితా కావాసభాకీదృశీ। కాంరక్షత్యహిహాశరద్వికసితం కింఖైర్య హంత్రీచకా। కంధత్తేజలనాయకః కరతలే కాచంచలాకథ్యతా। మారోహాదవరోహణాశ్చ నిపుణైరేకం ద్వయోరుత్తరం॥ ధారా. వంది. కాశం. పాశం ॥

కింకర్తుం యతతేనటః ప్రథమతశ్శైలస్థలీ కీదృశీ। కానింద్యాక ఉపాశ్రియోర్ధ్విగణితం కింభాగణే వే కావరా। కింశ్నప్తాందనుజాధిపస్యనిఖిలః కింనోభజేతకథ్యతా। మారోహాదవరోహణాచ్చ నిపుణైరేకం ద్వయోరుత్తరం॥

కస్మిన్నాపదభంగతా గిరిగణః కస్మైరఘుః కీదృశీ। మున్యంగా వృతిరాదృతాన్నృపతిభిః కాకేన సర్వంకృతం। కస్మైస్యాచ్ఛుభమస్తికః కువలయే కావాగళే కథ్యతా। మారోహాదవరోహణాచ్చనిపుణైరేకం ద్వయోరు

త్తరం॥

లావణ్యం క్వనుయోషితాం నభసికే సంచార మాతన్వతే। కాసా ముచ్చతరావహంతి నినదాః ఏకీ్రడతో దంపతీ। కేషుస్వం ప్రకటీచకార భగవాంస్సీతాపతిః పౌరుషం। యః ప్రశ్నోత్తర మధ్యవర్ణఘటితో దేవోముదేవోస్తువః॥

కస్మైత్రైలోక్యపతిఃకిమాహురభవం కేనాంగ మాచ్ఛాద్యతే। కస్మైనామ సహస్రకేక్రవినతిః కస్మాన్నతుం గోమృగాత్। కస్యాశాని మరిత్యయా భువిన్పృణాం కస్మిన్హరేరంశతా। యఃప్రశ్నోత్తర మధ్యవర్ణఘటితో దేవస్సపాయాత్తువః॥

దేవేంద్ర,, శంకరం, పటేన, విశ్వస్మై, వారణాత్, వస్వాదౌ, భూమిశే॥

రాజన్ త్ర్యక్షరంవిద్ధి। చతుస్త్ర్యవస్సుఖావహం। అనేకసుషిరం వాద్యం। కాంతం స్త్రీ ముఖపంకజం॥ వాల్మీకం॥

చంద్రబింబసమంవస్తు। వస్తునామత్రయాక్షరం। అకారాదిడకారాంతం। షణ్మాసం చింతయేద్బుధః॥ అప్పడం॥

పుట్టినట్టు సమంవస్తు। వస్తునామత్రయాక్షరం। చకారాదిలకారాంతం। షణ్మాసం చింతయేద్బుధః॥ చక్కిలం॥

అంధకారసమంవస్తు। వస్తునామత్రయాక్షరం। కకారాదికకారాంతం। షణ్మాసం చింతయేద్బుధః॥ కాటుక॥

కుక్కుటాండసమంవస్తు।వస్తునామత్రయాక్షరం।లికారాదిచకారాంతం। షణ్మాసం చింతయేద్బుధః॥ లికుచం॥

పూజాయాం కింపదం ప్రోక్తం। మస్తనంకోబిభర్త్యురః। బలభద్రస్యాయుధంకిం। కోజఘాన బలాసురం॥ సునాసీరః॥

వర్షాసుకాభవతి నిర్ఘుకీదృగబ్జం। శేషంబిభర్తి వసుధా సవితంకపకః। ఆమంత్రయస్వధరణీధరనాథపుత్రీం। కోత్రాస్థిభస్మనిచితాంగ జనా

శ్రియఃస్యాత్ ॥ కాలి కాపాలికమతః ॥

కీదృశం వనజసుగుష్ఠలం మతం। ద్వారికుత్రసంభూషణం భవేత్। బ్రూహి కాంత సుభగైః కిం కాస్తుభైః। కీదృశో భవతి కుత్రవిద్విషాం॥ అపారితో రణేన॥

కాప్రియేణ రహితా వరాంగనా। ధామ్ని కేన తనయేన నందితా। కీదృశేన పురుషేణ పక్షిణాం। బంధనం సముపలభ్యతే సదా॥ శకుంతలాభరతేన॥

కీదృశం హృదయహారికూజితం। కైః సుఖాయ శశిభూపతేః స్మృతాః। కే స్తవాస్తిపినే భయాకులాః। కీదృశశ్చ నభవేన్నిశాకరః॥ కలంకరహితాః ॥

కాశసంకలిత వలయావ పయోధరైః కః। కీదృక్ పరస్య నయితా నకే నసూనుః। సంబోధయామి గజపతిం విజయాయ చ కీదృక్। మర్త్యైః సదా నభవేన్న కీదృశశ్చ॥ అహానాశ్రితనయః॥

సంగ్రామే సుస్థిరరసినా హాస్త్రయాకే। కేషు క్షితిం పీతనిరయే నరస్య కుస్యః। కస్మిన్ భవతి కదాపి నైవలోకః। ఖ్యాతాః కేజగతి మహాలయు న్నాగాజః॥ నగక రేణవః ॥

కేసరసృతల తేషుసంస్థితాః। కీదృశో భవతి మత్తకుంజరః। తత్సమాః శివమహేష్వలక్షణైః। అర్జునః సమితి కీదృశో భవేత్ ॥ దానవకులక్షిప్రవరహతాః ॥

నిర్గతాః సకలాంగనాః। పృచ్ఛతి కో నైకో వృత్తోర్ధ్వయప్రృచ్ఛతి। మేఘాత్యయి కృతరుచిరా। కాయాః కిం తిమిరక్షయకారి నికాయాః॥ విధుతారా తేజః॥

విహాగపతిః కం హత వానహితం। కీదృగ్భవతి పురంజనసహితమ్। కింకఠిన గదితం వదనగ్నభృత్। యాదఃపతిరపి కీదృక్ భయకృత్ ॥ అపి మకరమయః ॥

కాకృతా పిష్టునాకీదృక్ । యోషితాంకః ప్రశస్యతే। అసేవ్యః కీదృశః స్వామీ। కోనిహంతి నిశాతమః॥ కుముదవనబాంధవోపియః॥

సువర్ణమాయితంకృత్వా కిరమూలేపి సిక్షిపేత్ । అతినీలమతిస్థూలం యోజానాతి సపండితః॥ సూకరః॥

ధాత్వాదేష్టస్యకో వాస్యాత్ । అపిహీనః కియాహారిః । మహీయోపి కిమాహన్తి। తస్యనామానుకీర్తితం॥ సోమయాగిః॥

అనఘప్రభవేస్సఖ్యః। గన్ధం కాంసంశ్రితంపిమః। అభినందంతికీదృశం జనాస్తస్య పరాయణాః॥ సౌకుమార్యం॥

ఫాల్గునేన సమిపేత్యశిఖండిసంత్రితాండవముఖండిత మాధాత్ । పాప్మనాన్వజని తేనజయోగాత్ బభ్రువాహనసిరూపితభంగః॥ గాంగేయ సంగరే॥

శంబూరిపింయున్కాన్హారాపనాపి సయోషితాః। సహాసిపుత్రయుక్తేపి కించ సంగోస్తి సర్వదా॥ పద్మాకరం॥

కింపుర్వన్తితరుణ్యోవిలాసభరమన్థరాస్తరుణాః। కాకుముదబాంధవాన్త్రిర్వికసిలిసురభాసమేతే కాః॥ మదయింతికాంతా॥

కాముకకదంబ సద్ఘటపూర్ణేస్తు నిశీథినీ భౌమాః। వాద్యాః కథంన కాసతి కాంచన కిలశాశ్చ కీదృశాః॥ కామినీపయోధరా కారాః॥

వృక్షాగ్రవాసీ నచపక్షిరాజః। చన్ద్రానుధారీ నచసోమయాజీ। త్రినేత్రధారీనచశూలపాణిః।జలంధరిత్రీనఘటోనమేఘః॥ కొబ్బరికాయ॥

కుబ్జరూపా మహాదీర్ఘా। నిర్జీవాబహుభాషిణీ। స్వచ్ఛందగమనం నాస్తి। ఆనీతా నైర్నిరంతరం॥

అంతర్జల శిఖావహ్నిః। స్త్రీనేత్రో మేఘగర్జనః। పర్ణపక్షీ దివారాత్రౌ। వదేతో సౌసబుద్ధిమాన్॥ హుక్కా॥

సర్వాంగశూన్యం సుపిరస్తపాత్రం। దేవాదిప్రియం నరవాహనం

చాపిప్రిప్రియం భాగవతానుకూలం। ధావళ్యరూపం చతురోపదేశం॥ విభూతిపండు॥

అబీజం వృక్షవద్రూపం। శాఖాపల్లవవర్జితం। పత్రంనాస్తి ఫలంనాస్తి। స్పష్టీకుర్వన్తు తద్బుధాః॥ కుక్కగొడుగు॥

అస్థినాస్తిశిరోనాస్తి। బాహురస్తి నిరంగుళీ। నిర్జీవాచనిరాహారీ।నిత్యంపురుషభక్షణం॥

సంతప్తాదశమధ్యజాతిగతినా సంమూర్ఛితా నిర్జలే। తుర్యద్వాదశవద్ద్వితీయమణిమన్నేకాదశాభస్తనీ। సాపష్ఠీ నృపపంచమధ్యనవమీ భ్రూసప్తమీ వర్జితా। ప్రాప్నోత్యష్టమవేదనాం త్వమధునా తూర్ణం తృతీయోభవ॥

ఆచిన్నది యేలాము మన్మథబాధ పడుతూవున్నదంటే- ఉదకంలేని స్థానమందువున్న పీఠా మీనంవలెనే- వృషభం- కుంభం- సింహం- ధనస్సు- తుల- వృశ్చికం- మిథునం॥

కింతృష్ణా కారికీదృగ్రథచరణమరం రౌతికః కాస్థికాంచీ కోపస్మారీ భుజంగేకింకలహాశమంవాక్యసంబోధనం। కింకాసుందర్యామపీందుః కిథమచలభృతః కాచసంబుద్ధిరంగే। ర్బీజంకింకావనీజారమణమతిహరా హేమసారంగలీలా॥

హేమ. సారం. గలి. ఇల॥ లాలీ. గరం. సామ. హే॥ హేలా. మలీ. సాగ. రం॥ హేమసారంగలీలా॥

కోనిర్దగ్ధస్త్రిపురజయినా కశ్చకర్ణస్య హంతా। నద్యాంకూలే విఘటయతికః కఃపరస్త్రీరతశ్చ। కస్సన్నద్ధో భవతి సమరే భూషణం కింకుచానాం। కింమస్సంగా ధ్యవతివిమషాం మానపూజాపహారః॥

మారః. నరః. పూరః. జారః. పరః. హారః॥ మానపూజాపహారః॥

కోధుర్యేణోహ్యతే కింజలవిహగకులైః ప్రాప్యతేకోమనోభూః। కీదృక్షస్సార్వభౌమః కిమితికవిజనోవక్తి జామాతృనామా। యోగీంద్రైర్ధ్యాయతేకోమనసిచ సతతంకీదృగబ్జాసమేతః। సాక్షాన్నారాయణశ్చ ప్ర

[illegible]ల రఘుకులే భాసమానావతారః॥

కారః. సరః. మారః. సారః. వరః. తార.॥ భాసమానావతారః॥

చాపంయస్య బభంజరావణరిపుర్విశ్చ యన్మందిరం। కింతాస్యాస్యం లికుచేషుగోపికజనాః కందర్పస్తుమాహాస్స్మహాః। ఆరోహో దవరోహాసన సమతా పంచాక్షరీసంయుతా। కింతద్బ్రూహిత సమస్తశాస్త్రనిపుణా ఆలోచ్య వర్షోవధిః॥ పంచాస్యచాపం రంగనగిరం జంబీరబీజం నందనందనం॥

అథునా మధుకరపతినా గ్రస్తోప్యపకారదంపతీయేన। త్రాగిస్సపాలయేన్మాం విగతవికారో వినాయకో లక్ష్మ్యాః॥

అథునా- ధు- వర్ణశూన్యమగు- మధుకరశబ్దములో- ధు- వర్ణంపోతే మకరపతినా అగుచు- మకరరాజుచేతను పట్టుకోబడినవాడైనను- అపకారదంపతీ- ప- కారవర్ణము శూన్యముగా- దంపతీశబ్దములో- ప- వర్ణముపోతే- దంతిఅగును- ఆగజేంద్రుడు యెవనిచేత రక్షింపబడెనో- విగత- విడవబడ్డ- వి-వర్ణమగు వినాయకోలక్ష్మ్యాః అనే శబ్దములో- వి- పోతే- నాయకోలక్ష్మ్యాః అగును అనగా ఆలక్ష్మీనాయకుడు నన్ను రక్షించుగాకయని తాత్పర్యము॥

కాదిద్వాలారమణవసతిం ప్రేషయంతీ కరండం। దాసీహస్తాత్ప్రభయమలిఖద్వ్యాళమస్యోపరిస్థం। గౌరీ కాంతం పవనతనయం చంపకం చాత్రభావం। పృచ్ఛత్యార్యో నిపుణతిలకో మల్లినాథః కవీంద్రః॥

ధరణిలోది తామరమొగ్గ- వాయువ రాకుండా- మన్మథుడు రాకుండా- సూర్యోదయం రాకుండా- తుమ్మెదరాకుండా- మరిఒక అర్థం ఆంజనేయులను లిఖించడం యెందుకంటే విశేషార్థం బ్రహ్మచారివాయేమిఅని తెలుపుదునిమిత్తం॥

పతిరతీవధనీసుభగోయువా। పరవిలాసవతీషు పరాఙ్ముఖః। శిశురలంకురుతే భవనం సదా। తదపిసాసుదతీరుదతీకుతః॥

శ- యోగ్యమైనట్టి- ధ- నక్షత్రమందు- గ- పొందేవాడు।

మలయాచల సంభూతే। మందంచలతిమారుతే। నినింద వానరాక్షాంచి। కామినీయామినీముఖే॥

కుమారసంభవందృష్ట్వా। రఘువంశే ప్రకీర్తితః। రాక్షసానాం కుల శ్రేష్ఠః। రామోరాజీవలోచనః॥

కేశవంపతితంకృష్ట్వా। భీమంచ వికతాయుధం। ధార్తరాష్ట్రైః ప్రరోదంతి। పాండవా హర్షమాయయుః॥

పాతువో గిరిజామాతా। యస్సదాద్వాదశలోచనః। తత్త్రైవ గిరిజామాతా। ద్వాదశార్థార్ధలోచనః॥

కాశీశః పాతుమాంపత్రిం। పర్యంకస్తూకులాదభూత్। మాతా పుత్రీ సపత్నీచ। మేనాయస్యదివోభువః॥

రావణేన వినాసీతా। సీతయా రావణోపిచ। వినారావణ సీతాభ్యాం। రాఘువో విశకంధరః॥

పాండవానాం సభామధ్యే। దుర్యోధన ఉపాగతః। తస్మైగాంచసువర్ణంచ। రత్నాని వివిధానిచ॥

[illegible] ధనహీనుడని, [illegible]॥

వటుస్నాక్షో నుహోనత్ర। మార్గమావృత్యతిష్ఠతి। అత్రసంబోధనం వ[illegible] త్తస్యాస్త్యాసిక్కోవధిః॥

వటో- ఋక్షః- పిల్లవాడా- వెలుగుబంటి॥

సంధ్యావన్దనవేళాయాం। తటాకాన్తం ద్విజోత్తమైః। అత్రక్రియాపదంవక్తుం। దత్తస్యాస్త్యాసికో వధిః॥

ద్విజోత్తమ, ఐః, వచ్చితివి॥

విషంభుజ్ క్ష్వ సహామాత్యైః। ర్వినాశముపయాస్యసి। నాభ్యాంకేన చరాజేంద్ర। కృష్ణాజిన మకంటకం॥

వకారం, రెండు నకారములు, కకారం యివి లేని కృష్ణాజినమనుభవించు, ఋ. ఆజీ, ఙం. రాజ్యం॥

వృహంగ వాహనంచైవ। క్రౌంచ రసవైగృహం। పాసాలపినకఃపుత్రైః। సదారక్షతు భూపతిం॥

వృద్ధాశ్చ ఋద్ధాశ్చ వివిక్తసంగాః। విప్రాఃసుమీసాలిభినాథవాః।
ఏతేకిమిచ్ఛంతినతైవసర్వే। నేచ్ఛంతికిం మానవదాఘయానం॥

గోకులే కుతులేబాలే। కాకులే వానముకులే। ఏయింపశ్యా కు
సుస్యామే। ఖంజానాం కిమాలానవే॥

దేవరాజో మయాదృష్టః। మహోవారిని వారణే। అనన్నరంచ సో
మంచ। విసంపీత్వా గృహంయయౌ॥

నదీతీరే వృక్షమూలే। అథవా శూన్యమందిరే। వామహస్తప్రియో
గేణ। భార్యయా కింప్రయోజనం॥

వాలినం రావణంరామం। సుగ్రీవంచ విభీషణం। శత్రుఘ్నంభర
తంహత్వా। పితరా కింప్రయోజనం॥

అంబలి ద్వేషిణంవందే। కూరగాయ రిపుంసదా। పాలనేతి ప్ర
యంవందే। చింతకాయ శుభప్రదం॥

కూజంతం రామరామేతి। శాకాయ లవణాయచ। అనిత్యానిశరీరా
ణి। నగచ్ఛేద్ద్వాప్రహ్మాణత్రయం॥

యుష్మస్తు యుక్తతోపక్తి। కరేణుఃకరశైర్వినా। తద్వస్త్వందీపరిశ్యా
మో। తుభ్యంపద్యాప్రమాపతిః॥

స్తనమండలమాశ్రిత్య। నఖస్యవరయోషితాం। కదాకర్ణయతేగా
నం। రమయా సహరంగరాట్॥

వేత్రాగ్రే కోటరంనాస్తి। నాస్తిబాణధరోయువా। ఇత్యుక్త్వా కురు
హంత్యక్త్వా। విర్వినా సహాకృయయా॥

గంగాయాంస్నాతుముద్యక్తా।పకోనావింశతిస్త్రియః। తత్రైకామక
రగ్రస్తా। పునర్వింశతి రాగతాః॥

యదియా మాదిరాపన్న। భవంకిమబలాబలం। ప్రచ్ఛన్నాఃసృష్టి
పాదాన కస్మాత కరణక్రియాః॥

రాక్షసేభ్య స్సుతాంహృత్వా। జనకస్యపురీంయయౌ। అత్రకర్తృపదంపశ్య। హైమందాస్యామికంకణం॥

దివానపూజయేల్లింగం। రాత్రౌలింగం నపూజయేత్। సర్వదాపూజయేల్లింగం। దివారాత్రౌనపూజయేత్॥

పాంథస్యాగతసంగేన। మధ్యాహ్నేస్త్రీప్రశంసయా। రాత్రౌ చోర ప్రసంగేన। కాలోగచ్ఛతిధీమతాం॥

కింభూషణం పీనపయోధరాణాం। కీదృశ్యమానా చాంద్రమసీ ప్రభాతా। కింనామపాసితా దశకంఠనీతా। హారామహాదేవరతాతమాతః॥

గిరిజా నామ్నాత్మజామాతృపుత్రపత్రారినాశనః। తద్భ్రాతృస్వామిపుత్రారేః సుతోమామభిరక్షతు॥

పార్వతి, హిమవంత, శివుడు, కుమారస్వామి, నెమలి, పాము, గరుడుడు, అనూరుడు, సూర్యుడు, కర్ణుడు, అర్జునుడు, కృష్ణమూర్తి॥

ఖచరస్య సుతస్య సుతః ఖచరో। జనకో ఖచరో జననీ ఖచరీ। ఖచరస్య సుతేనహతః ఖచరో। హాహారోదితి జననీ ఖచరీ॥

వాయుః, భీమసేనః, ఘటోత్కచోరాక్షసః, జనకోభీమసేనః నరాక్షసః, జననీహిడింబీ రాక్షసీ॥ కర్ణేనఘటోత్కచో హతః హిడింబీరోదితి॥

భుజంగమకులం కీదృక్ రంతుకామః పరాశరః। కాంతావిస్తారయామాస కుచయోః కాభిభర్తికాం॥ విలాసినీహారలతామ్॥ విలాసినీ హారలతామ్॥

తరుణప్రథమలకారాదేశానజాతయః కథంవాచ్యాః। వికసితసరోజతతయోమనాంసి మదయన్తికీదృశ్యః॥ యువతివదనాకృతయః ॥యువతిబదనాకృతయః॥

ప్లుతః కీదృక్ చకాస్తి స్ఫుటనవకుసుమాశోకమాసాద్యకాలం। కిత ముంచన్త్యంబువాహాః భవరిపునివహేసంజ్వరః కింభవశ్చ। కింనేత్రాపావృతిః స్యాత్ అతిశయలఘువః కేచకోద్రిహి భేదః। ప్రాయేణప్రా

వృషేణాస్యాః ప్రియతమదివసాః కీదృశాః కీదృశాశ్చ ॥

కమలే కమలం తదుపరి కమలం। తత్రైవ కమలం విమలం భాతి। అమునా యమునా కరధృతవపునా। చుంబనసమయే రతిరివ భాతి॥

హస్తకమలము- ముఖకమలము- నేత్రకమలము- కంఠము-॥

వాస్త్రారేక్షుజగద్ధితోద్వ్యపవనః కః శ్రీజజానిష్ణనే। క్షోరా దారుణరసశ్చేదంరుతరత్నైర్వేయకభారిసరం। ఉడ్వీడ్యృగ్నరకాష్టిధ్వస్త్రీకృగి భేదాగ్రాజనాచ్చచ్ఛసి। స్వసాస్యదంబు మదంబుదాళిగిరయుగ్నవో ముదేవోఽవ్యాదః॥

అశ్వస్వత్పితరుస్సవృగ్సగ దత్వృక్షో ధృగజ్జాతీయం। స్వత్యాగుల్ఫనీరాల్ఫయే ద్ధృతమహాభృద్వాజ్ఞావాచరినాంట్। పాయానస్తుమధగంబుముగ్షుసగుదిర్గ్యోద్వద్ధ్వనజ్జోస్తలి। ష్కత్రాభేష్టద కామధుగ్ష్వనసృడ్భ్యష్టాండరత్క్ష్యవిరాట్॥

ద్వైత్యేక్షపద్వజపీడ్యాత్రారిరసుధగ్ధ్రుపుర్గడ్విశ్వస్య। ఢ్రీతః పేత్రీతణపేడ్ఢసుర్గసృగి భేడ్రీస్పటభ ద్విడ్రీమేట్। దేవేడీడిత పత్సునాను విహాగే దారుడ్ధయావాడ్విరా। ట్పవక్రిపద్ఘ్రీగ్బహురుడ్రీపాహ్యసుపభేడ్రీజ్ముడ్వరత్త్వడ్వభుః॥

శుండాలేడ్ద్విడనీలకాండవినుతోపిటాంకాండకాండోవృషే। టాంకాండః కాండజకాండకాండ ధరజిద్భిట్టండ చూడామణిః। శుండాలాస్యషడాస్యసేవ్యచరణస్సౌఖ్యం శివస్సాదరం। దద్యాదద్య సకాండ కాండద గళత్పుటుటంఢలీటుటంఢలీ॥

షజ్జామడ్జ ఖరాడ్జపిడ్జ వసుధాడ్జాలాంశ్చ ముడ్జాఖరే। డ్జిడ్జేటిటిటధరేధరేఖణఖణాఖజ్ఞూరపిడ్జడ్ఘ్రిమా। లుద్భ్యంలుద్భ్యమలుద్భ్యలుద్భ్యయుంపదాడ్గ్రిడ్గ్రిక్తిసడ్గ్రిస్త్రధా। పావో టేటిపటేటిటేటి పటురసత్ప్రఖ్యాతిసత్రాదయః॥

అకహరణచరణచనదశ। గళగహనదళనసరళ శరా। అతరళన తరత నయ జయ। జయ దశరథతనయ జలజదళ నయనా॥

కంజరంపురిచద్రించ। మయోదాళి సదాళికా। కాళిదాసళిదాయో మ। చంద్రించరిపురంజకం॥

ముందునుంచి చదివినా వెనకనుంచి చదివినా వొకటేవొస్తరు॥

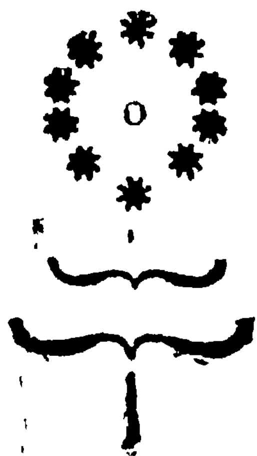
దేవాకాని నికావాదే। వాహికాస్వస్వకాహివా। కాకారేభ భరేకాకా। నిస్వభవ్యవ్యభస్వని॥

ఏచరణం ఆచరణంపట్టుకు మొదటనుంచి అయినా వెనకనుంచి అయినావొకటేవొస్తరు॥

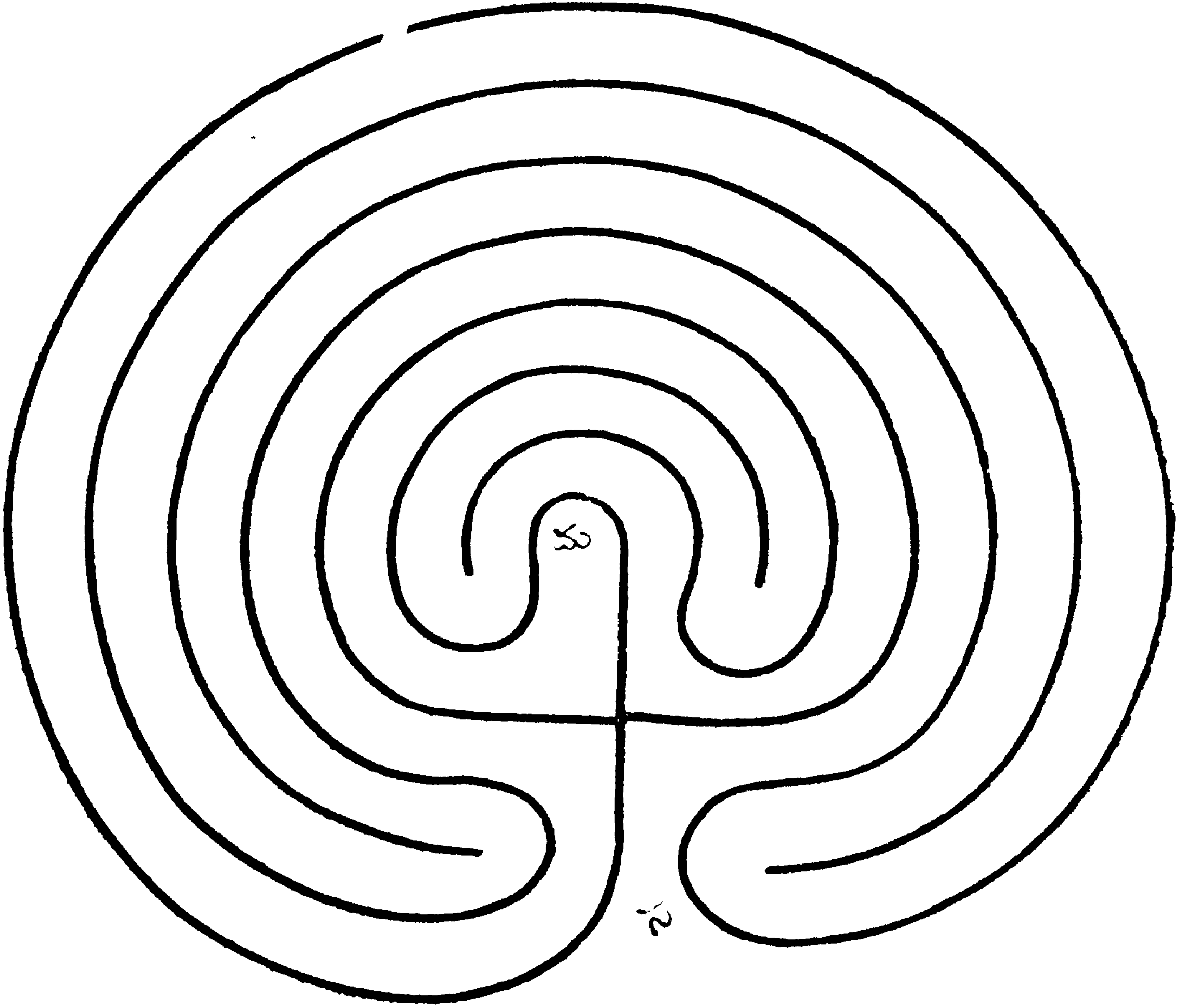
అంగుళ్యాకఃకవాటం ప్రహరతి కుటిలే మాధవః కింవసంతః నో చక్రీకింకులాలః నహిధరణిధరః కింద్విజిహ్వః ఫణీంద్రః నాహంఘోరాహిమర్దీత్వమసి ఖగపతిర్నోహరిః కింకపీంద్రః ఇత్యేవం సత్యభామాప్రతివచనజడః పాతుమాం పద్మనాభః॥

భిక్షార్థీ సక్వయాతస్సుతనుబలిముఖం తాండవంక్వాబ్జభద్రే। మన్యే బృందావనాంతేక్వచ సమృగశిశుః నైవజానే వరాహం బాలేకశ్చిన్నదృష్టో జరఠవృషపతిర్గోపఏవాస్యవేత్తా లీలాసల్లాప ఇత్థం జలనిధి హిమవత్కన్యయోః పాతుయుష్మాన్॥

నాథవిలోకయ మేఘం కృతస్తవపావమిషాయాః। నహినహిపశ్య పయోధరమపసారయకంచుకీమురసః॥

అభిమన్యుడు భేదించుకు వెళ్లిన పద్మవ్యూహం.

మాకు తెలిసివున్న యీవ్యూహం ప్రింటు వెయ్యడమయినది.
భారతములోవున్న యితరవ్యూహములు యెవరైన ...పం చేయెడల
ప్రింటు వేసి పంపినవారికి వకప్రతి పంపబడును.
ఇది నాలుగుగీట్లది మోస్తరునిమిత్తం వెయ్యడమైనది. ౮ - ౧౬ యీ
మోస్తర్లుగా యింకా రెట్టించినకొద్దీ విస్తారముగా రెట్టించి చా
లా చిక్కుగానున్న వుంటుంది.
స, అక్షరము సయింధవుడు దగ్గరనుంచి దు, అక్షరం దుర్యోధను
డు దగ్గరకు గీట్లమధ్యనుంచి వెళ్లుతుంది.

ఉ॥ పైకడి నాగు గుఱ్ఱమును బాగుగబట్టుచు జుట్టుముట్టి స। ద్రాగ
ముమీర గేరు చతురంగమునంగల గళ్ల నన్నిటన్। సొంగగ జేస భాసినితి
సార మపారముగా నుతింపగా। శ్రీగురు వత్సవాయి వర సింహాసనాధి
ప శ్రీ జగన్పతీ॥

చదరంగము పయిచుట్టువరసలలో యేగములలోవున్నా అరవైనాలుగు గదులు గుఱ్ఱమును దాటించడము.

పైచుట్టువరుసలో యేనుగయింటనుంచి అరవైనాలుగు గదులు గుఱ్ఱమును దాటించడమును గురించి. ఇదేప్రకారము యెడమప్రక్కనున్నఏనుగయింటనుంచి లిప్పదాటించవచ్చును.

౭	౧౮	౩౧	౪౮	౫	౨౦	౩౩	౪౬
౩౦	౪౯	౬	౧౯	౩౨	౪౭	౪	౨౧
౧౭	౮	౫౧	౫౮	౬౩	౬౦	౪౫	౩౪
౫౦	౨౯	౬౪	౬౧	౫౪	౫౭	౨౨	౩
౯	౧౬	౫౫	౫౨	౫౯	౬౨	౩౫	౪౪
౨౮	౩౯	౨౬	౧౩	౫౬	౫౩	౨	౨౩
౧౫	౧౦	౪౧	౩౮	౨౫	౧౨	౪౩	౩౬
౪౦	౨౭	౧౪	౧౧	౪౨	౩౭	౨౪	౧

పుస్తకములోని ప్రశ్నలకు [illegible] అన్నైనా[illegible]గములు [illegible].
[illegible] చెప్పివేసేది.

౨౦	౭	౪౬	౩౩	౨౨	౫	౪౮	౩౫
౪౫	౩౨	౨౧	౬	౪౭	౩౪	౨౩	౪
౮	౧౯	౬౦	౫౭	౬౪	౫౧	౩౬	౪౯
౩౧	౪౪	౬౩	౫౪	౬౧	౫౮	౩	౨౪
౧౮	౯	౫౬	౫౯	౫౨	౨౫	౫౦	౩౭
౪౩	౩౦	౫౩	౬౨	౫౫	౩౮	౧౩	౨
౧	౧౭	౨౮	౪౧	౧౨	౧౫	౨౬	౩౯
౨౯	౪౨	౧౧	౧౬	౨౭	౪౦	౧	౧౪

చుట్టుగములలో శకటుయొంటనుంది అరవైనాలుగు గములు కాలకం.
ఈలాగే యెడమ పార్శ్వము శకటుయింటనుంది తిప్పవేశేది.

౩౫	౪౮	౭	౨౨	౩౩	౪౬	౫	౨౦
౮	౨౩	౩౪	౪౭	౬	౨౧	౩౨	౪౫
౪౯	౩౬	౫౧	౬౪	౫౭	౬౦	౧౯	౪
౨౪	౯	౫౮	౬౧	౫౪	౬౩	౪౪	౩౧
౩౭	౫౦	౨౫	౫౨	౫౯	౫౬	౩	౧౮
౧౦	౧౩	౩౮	౫౫	౬౨	౫౩	౩౦	౪౩
౩౯	౨౬	౧౫	౧౨	౪౧	౨౮	౧౭	౨
౧౪	౧౧	౪౦	౨౭	౧౬	౧	౪౨	౨౯

చుట్టుగదులలో రాజుయుంటేనుంది అరవైనాలుగుగదులు దాలడం.
ఈలాగే యెడమపార్శ్వము మంత్రియుంటనుంది తిప్పవేసేది.

౧౮	౩౧	౪౬	౭	౧౬	౩౩	౪౮	౯
౪౫	౬	౧౭	౩౨	౪౭	౮	౧౫	౩౪
౩౦	౧౯	౬౦	౫౫	౬౨	౫౧	౧౦	[illegible]
౫	౪౪	[illegible]	౫౨	౫౯	౫౬	౩౫	[illegible]
౨౦	౨౯	౫౮	౬౧	౫౪	౧౩	౫౦	౧౧
౪౩	౪	౫౩	౬౪	౫౭	౩౮	౨౫	౩౬
౨౮	౨౧	౨	౪౧	౨౬	౨౩	౧౨	౩౯
౩	౪౨	౨౭	౨౨	౧	౪౦	౩౭	౨౪

చుట్టుగదులలో గుర్రపయింటనుండి అరవైనాలుగు గదులూ దాటడములో సగముమట్టుకు ముప్పయిరెండుగదులు దాటి తిరిగి వుండిపోయిన ముప్పయిరెండుగదులు దాటించడమును గురించి.

౨౨	౫	౧౮	౯	౩౨	౩	౨౮	౧౫
౧౯	౧౦	౨౧	౪	౨౫	౧౬	౩౧	౨
౬	౨౩	౧౨		౮	౨౯	౧౪	౨౭
౧౧	౨౦	౭	౨౪	౧౩	౨౬	౧	౩౦
౨౨	౫	౧౮	౯	౩౨	౩	౨౮	౧౫
౧౯	౧౦	౨౧	౪	౨౫	౧౬	౩౧	౨
౬	౨౩	౧౨	౧౭	౮	౨౯	౧౪	౨౭
౧౧	౨౦	౭	౨౪	౧౩	౨౬	౧	౩౦

శా॥ పైకైవారముగాక దానికి సమీపంబైన కైవారమం। దేకోణంబుననున్న గాని తురగంబీముప్పదార్గళ్లనున్। దాకం జేసితి భూసురేంద్ర కృత సత్కార్య సంవర్ధనా। శ్రీ కారుణ్య జగత్పతీంద్ర వర శ్రీ సింహాద్రి రాజోత్తమా॥

చుట్టూ నకవ గదులు వదిలివేసి లోపల రెండోవరసలో యెక్కడవున్నా పైచుట్టువరసగాక లోపలవున్న ముప్పయిఆరుగదులు గుర్రమును దాటించడము. గుర్రపయింటకు సమానముగావున్న లోపల రెండవవరస గదిలోనుంచి దాటించడము. ఇదేప్రకారము యెడమప్రక్కనుంచి తిప్పి దాటించవచ్చును.

	౨౭	౧౦	౧౯	౪	౨౧	౧౨	
	౧౮	౫	౨౮	౧౧	౩౬	౩	
	౯	౨౬	౧౭	౨౦	౧౩	౨౨	
	౬	౩౩	౮	౨౯	౨	౩౫	
	౨౫	౧౬	౩౧	౩౪	౨౩	౧౪	
	౩౨	౭	౨౪	౧౫	౩౦	౧	

చుట్టూ ఒకవరుసగదులు వదిలివేసి లోపల రెండోవరుసలో యొక్క డవున్నా పైచుట్టువరసగాక లోపలవున్న ముప్పయిఆరుగదులు గుర్రమును దాటించడము.

శకటుయింటకు సమానముగావున్న లోపలరెండవవరస గదిలోనుంచి దాటించడము. ఇదేప్రకారముయెడమప్రక్కనుంచితిప్పి దాటించవచ్చును.

	౨౮	౧౯	౮	౧౧	౩౦	౨౧	
	౫	౧౦	౨౩	౨౦	౩	౧౨	
	౧౭	౨౫	౩౬	౨౯	౨౨	౩౧	
	౯	౬	౧౪	౩౨	౧౩	౨	
	౨౬	౩౫	౭	౧౫	౨౭	౩౩	
	౪	౧౬	౨౪	౩౪	౧	౧౮	

మట్లూ ఒకవరసగడులు వదిలివేసి లోపల రెండోవరసలో యెక్క-
డవున్నా పైనున్నవరస గాక లోపలవున్న ముప్పయిఆరు గడులు గుర్రము
ను దాటించడము. రాజుయింటకు సమానముగావున్న లోపల రెండవ
వరస గదిలోనుంచి దాటించడను. ఇదేప్రకారము మొదము ప్రకా- నుంచితి
ప్పు మంత్రియింటకు సమానముగావున్న గదిలోనుంచిదాటించవచ్చును.

	౧౭	౬	౨౫	౨౮	౧౯	౪	
	౨౪	౨౯	౧౮	౫	౩౬	౨౭	
	౯	౨౦	౭	౨౬	౩	౧౬	
	౧౦	౨౩	౧౨	౩౫	౩౦	౩౩	
	౧౩	౮	౨౧	౩౨	౧౫	౨	
	౨౨	౧౧	౧౪	౧	౩౪	౩౧	

పైచుట్టుగదులలో రాజుయింటనుంచి అరవైనాలుగుగదులూ దాటడములో సఖముచుట్టుకు ముప్పయి రెండు గదులు దాటితిరిగివుండిపోయినముప్పయి రెండుగదులుదాటించడమునుగురించి.

ఈలాగే యెడమపార్శ్వము మంత్రి యింటనుంచి తిప్పివేసేది.

౨౨	౧౩	౨౬	౯	౨౦	౭	౩౨	౩
౨౭	౧౦	౨౧	౧౬	౨౫	౪	౧౯	౬
౧౪	౨౩	౧౨	౨౯	౮	౧౭	౨	౩౧
౧౧	౨౮	౧౫	౨౪	౧	౩౦	౫	౧౮
౨౨	౧౩	౨౬	౯	౨౦	౭	౩౨	౩
౨౭	౧౦	౨౧	౧౬	. ౫	౪	౧౯	౬
౧౪	౨౩	౧౨	౨౯	౮	౧౭	౨	౩౧
౧౧	౨౮	౧౫	౨౪	౧	౩౦	౫	౧౮

పైచుట్టుగడులలో యేనుగయుంటను. (అరవైనాలుగుగడులూదాటడ ములో సఖముమట్టుకు ముప్పయిరెండుగడులుదాటితిరిగివుండిపోయినము ప్పయిరెండుగడులుదాటించడమునుగురించి.

ఈలాగే యెడమపార్శ్వము యేనుగయుంటనుంచితిప్పివేసేది.

౫	౨౨	౧౩	౨౯	౭	౩౨	౧౫	౧౯
౧౨	౨౫	౬	౨౧	౧౪	౧౭	౯	౩౧
౨౩	౪	౨౭	౧౦	౨౮	౨	౧౮	౧౬
౨౬	౧౧	౨౪	౩	౨౦	౮	౩౦	౧
౫	౨౨	౧౩	౨౯	౭	౩౨	౧౫	౧౯
౧౨	౨౫	౬	౨౧	౧౪	౧౭	౯	౩౧
౨౩	౪	౨౭	౧౦	౨౮	౨	౧౮	౧౬
౨౬	౧౧	౨౪	౩	౨౦	౮	౩౦	౧

పైచట్టుగమలలో శగటుయింటనుంచి అరవై నాలుగుగములూ దాటడములో సగముమట్టుకు ముప్పయి రెండు గములు దాటితిరిగీవుండిపోయినముప్పయి రెండుగములు దాటించడమునుగురించి.

ఈలోగే యెడమ పార్శ్వము శగటుయింటనుంచి తిప్పవేసేది.

౭	౨౨	౯	౩౦	౧౩	౨౮	౩	౩౨
౧౦	౨౯	౬	౨౩	౮	౩౧	౧౮	౧౭
౨౧	౪	౨౭	౧౨	౧౯	౧౬	౨౫	౨
౨౪	౧౧	౨౦	౫	౨౬	౧	౧౪	౧౫
౭	౨౨	౯	౩౦	౧౩	౨౮	౩	౩౨
౧౦	౨౯	౬	౨౩	౮	౩౧	౧౮	౧౭
౨౧	౪	౨౭	౧౨	౧౯	౧౬	౨౫	౨
౨౪	౧౧	౨౦	౫	౨౬	౧	౧౪	౧౫

10205